

Édes Anyanyelvünk

XVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1996. JÚNIUS

ÁRA: 50 FORINT

A szó becsületéért!

A honfoglalás 1100. évfordulójának esztendejében, nemzetünk jövője iránt érzett felelősségtől áthatva őszinte tisztelettel fordulunk minden magyar emberhez, akit nemcsak saját magának és szűkebb környezetének anyagi boldogulása érdekel, hanem a magyarság szellemi értékeinek, kultúrájának megőrzését és gyarapítását is fontosnak tartja.

Mostanában egyre többen kérdezik: vajon lesz-e magyar nyelv, és ha igen, milyen lesz a következő évezredben? A kérdés felvetését a mai nyelvvállapot és nyelvhasználatunk aggasztó jelenségei indokolják. A szónak napjainkban nincs meg a kellő becsülete. Nincs meg sem a mindennapi élőbeszédben, sem pedig a közéleti nyelvhasználatban: a szónoklatokban, nyilatkozatokban, amelyekben mind gyakoribbak a pongyolaságok, ködösítések, csúsztatások.

Történelmünk során – amikor erre szükség volt – nemzetünk nagyjai mindig figyelmeztettek az anyanyelv jelentőségére, nemzetmegtartó erejére.

A múlt században Kölcsey ezt írta: „Jaj a nemzetnek, mely lakhelyeiből kiüldöztetett! Jajabb annak, mely ősi nyelvétől fosztatott meg!” Idehaza a nyelvtől való megfosztás még nincs napirenden, de a határainkon túl már megindult az anyanyelvtől való megfosztás aggasztó folyamata.

Századunkban is megkaptuk a figyelmeztetést íróinktól, költőinktől, jeleseinktől. „Oh, jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok S azt meg kell védened” – írja A magyarokhoz című versének kezdő soraiban Füst Milán. „A magyar nyelv természeténél fogva az egyszerűséget és a világosságot kívánja” – emlékeztet bennünket „szavaink nagyfejedelme”, Illyés Gyula. „A nyelv adománya nélkül nem lehet sem kereskedni, sem országot igazgatni” – vallja Déry Tibor.

Az elmondottakból bizonyára minden gondolkodó ember előtt világossá vált, hogy az idézetekben foglalt megállapításoknak mai életünkben, nyelvhasználatunkban is irányadóknak kell(ene) lenniük. A valóságban nem így van, s különösképpen nincs így a közéletben. Pedig a pontos, igaz nyelvhasználat nem öncélú követelmény, hanem azért nélkülözhetetlen, mert hitelt érdemlő, kölcsönös bizalmon alapuló párbeszéd ember és ember, nemzet és vezetői között csak akkor jöhet létre, ha mindkét fél gondosan ügyel arra, hogy mondanivalóját, elképzeléseit pontos, egyértelmű és árnyalt nyelven közvetítse, minden kétértelműséget – véletlen vagy szándékos csúsztatást – mellőzve, sőt kizárva. Csak ilyen közlésforma megvalósítása következtében alakulhat ki az a ma még hiányolt bizalom, amely a nemzet jövőjéért végzendő közös munkánk alapja, hönőhajtott sikeres életünk záloga lehet.

Ezért arra kérünk minden, a haza sorsáért felelősséget érző, itthon vagy a határainkon túl élő személyt, közösséget (intézményt, szervezetet, társaságot), akinek, ill. amelynek anyanyelvünk azon kívül, hogy a kommunikáció nagyszerű eszköze, még kultúránk leteleményese, egyik legdrágább nemzeti kincsünk is, hogy képviselje saját környezetében a kimondott szó becsületének helyreállítását, ezzel is elősegítve a nemzetben belüli ma még meglévő átkos széthúzás megszűnését és a szomszédos nemzetekkel való megbékélést.

Abban a meggyőződésünkben, hogy felhívásunk a magyar emberek többségének véleményével egyezik és ennek alapján igényével is találkozunk, kívánunk sikeres új évezredet a nemzet minden polgárának a határokon innen és túl.

Budapest, 1996. április 18-án, a magyar nyelv hetének nyitónapján*

AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGE

* Magáról a magyar nyelv hetéről, annak eseményeiről lapunk következő számában közlünk értékelő beszámolót. A szerk.

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Tömegkommunikáció és anyanyelv

Hatvani Dániel:
Az elférgesült filozófia

Molnár Zoltán Miklós:
Banktár

Pásztor Emil:
Az ly jövőjéről

Holczer József:
(Meg)erőszakolják a nyelvet?

Kerék Imre:
Majomország

Valamint:
Toi-Toi biovéce, kenő, sarokpont, sznobiltelefon

És:
OKTV-útmutató, nyelvi mozaik, kínos rímek, pontozó, keresztretjtvény

Előfizetés-gyűjtő versenyünk eredménye

1995. évi 4. számunkban előfizetés-gyűjtő versenyt hirdettünk, s azt ígértük, hogy a verseny eredményét a következő évben – vagyis idén – ismertetjük is a lapban.

A tájékoztatásnak most jött el az ideje. Azért csak most, mert, mint jeleztük is, nem elég az, hogy megkapjuk az új előfizetők adatait. Magától értetődően csak akkor számít valaki új előfizetőnek, ha egyéves előfizetése be is érkezik a szövetségbe. Ezért aztán várnunk kellett, amíg az új előfizetőként jelzett személyekhez általunk eljuttatott befizetőlapok segítségével vagy más úton beérkezik hozzánk az előfizetés összege is.

Sajátos eset, de talán nem is véletlen, hogy akik az előfizetés-gyűjtő versenyben a legjobb eredményt érték el, egytől egyig a lap vagy a szövetség munkájában eddig is tevékenyen részt vevő tagjaink, barátaink, munkatársaink, s egytől egyig azt is jelezték, hogy nem a legjobbaknak kitűzött jutalom kedvéért, hanem arról lemondva, versenyen kívül toborozták az új előfizetőket, illetve az új szövetségi tagokat.

Áldozatos munkájukat s nemes gesztusukat itt, a nyilvánosság előtt hálásan köszönjük, ám akár versenyen kívül, akár a verseny keretében növelték előfizetőink táborát, a köszönet mellett a jutalom is megilleti őket. Nem soroljuk fel mindazokat, akik új előfizetőket szereztek, de legalább a verseny első három helyezettjének nevét közzétesszük. A legtöbb új előfizetőt – harminchatot – **Zoltán Hunor Csaba** középiskolai tanár szerezte, a második helyezett **Vízkelety Barnabás** egyetemi docens (17 előfizető), a harmadik pedig a 10 új előfizetőt szerző **Gerendeli György**, aki cikkekkel is nemegyszer gazdagítja lapunkat; jelen számunkban is van írása.

Tehát ők hárman lettek előfizetés-gyűjtő versenyünk nyertesei, de valójában mindnyájan nyertesek vagyunk, éppen az ő elismerésre méltó munkájuk eredményeként.

G. L.

TARTALOM

A szó becsületéért!	1
G. L.: Előfizetés-gyűjtő versenyünk eredménye	2
Balázs Géza: Tömegkommunikáció és anyanyelv	3
Hajdú Ferenc: Germanizmusok, ruszszicizmusok, angloániák	4
Kerék Imre: Majomország	4
Minya Károly: Toi-Toi biovéce	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Útmutató az 1996/97. tanévi Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny magyar nyelvi pályatételéhez	6
May István: Aki, amely, ami	7
Hatvani Dániel: Az elférgesült filozófia	8
Mikulás Gábor: Kinek nem inge, még lehet marketingje	8
Maróti István: Egy kontingensnyi vállalkozói szféra a Parlament Caféban	8
Molnár Zoltán Miklós: Banktár	9
Gerendeli György: Kitöröm a parasztyalázatot	9
Grétsy László: Ez az idő alatt? Az a ház mögött?	10
Szathmári István: Ökörítőfülpös	10
Pásztor Emil: Az Iy jövőjéről	11
Buvári Márta: Hogy-hogy-hogy?	11
Láng Miklós: A Celsius-foktól a Réaumur-fokig	11
Bégé: Maroktelefon, mobil, sznobil	12
Holczér József: (Meg)erőszakolják a nyelvet?	12
G. R.: Sarokpont – sarokszám	12
Graf Rezső: Kenő	13
M. K.: Nulladik típusú kifejezések	13
M. I.: Agnoszkált focisták az Üllői úton	13
Dénes György: Kínos rímek, rímes kínok	13
M. K.: Kazinczy-verseny Egerben	14
Szende Aladár: Egy nap a lendvai tanárok között	14
Nyelvész-lelet	14
Komoróczy György: A magyar nyelv napjai Csikszereében	15
Egres Jenő: Draskóczy Török Gábor halálára	15
B. G.: A romániai magyar nyelvjárások atlasza	16
Markó Alexandra: Bolla Kálmán: Magyar fonetikai atlasz	16
Balogh Mária: Nem véletlen, ha gyémántként ragyoghat	16
Heltainé Nagy Erzsébet: Szathmári István: Stílusról, stilisztikáról napjainkban és Három fejezet a költői stílus történetéből	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Sebestyén Varjú Anna: Diákszáj	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decem-berben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felölős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 267-9267

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti:

a HELIR, a Bp.-i HIRKER Rt., az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), amelynek címe: 1900 Budapest, XIII., Lehel út 10/A. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)

Előfizetési díj:

egy évre 250 Ft

Számonkénti ár: 50 Ft

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását

az MHB Magyar Sajtóalapítvány, a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap, az MHB Táncsics Mihály Alapítvány és a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Köznevelési Főosztálya segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 132-3511
Felölős vezető: Schmidt Gábor

Tömegkommunikáció és anyanyelv

Médiaszakemberek, politikusok vitatkoznak a közszolgálati tömegkommunikációs eszközök (média) feladatairól, jellemzőiről. A nyelvészek is hallatják hangjukat. 1995-ben az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága felhívással fordult a sajtó munkatársaihoz a nyelv védelmében. Megszületett a médiatörvény, abban azonban többszöri felhívás el-
lenére sincs a nyelviséggel kapcsolatos kritérium. A Magyar Rádiónak van egyedül
nyelvi és mikrofonbizottsága. A médiatörvény értelmében átalakul a magyarországi
tömegkommunikáció. És ki figyel eközben a legfontosabb kifejezőeszközre, a nyelvre?

Nem lehet vitatni, hogy a hangos és hangos-képes médiumok – ha különböző mértékben is – hatnak ránk. A szakemberek véleménye megoszlik abban, hogy a tömegkommunikáció hatása valójában mennyire jelentős: kicsi, mérsékelt vagy nagy. Mindháromra van példa. A tömegkommunikációnak a nyelvre gyakorolt hatását tudományosan még nem mértük fel. A nyelvjáráskutatók sokszor elmondták, hogy a tömegkommunikáció felgyorsítja a nyelvi egységesülést, hozzájárul a nyelvjáráások felszámolásához. Ez nem teljesedett be. De a média fölerősítésével „lövedékszerűen”, tehát nagy hatással a legkülönbébb nyelvi divatok indultak el. Ilyenek a rádiókabaré elterjesztette frazémák: *Lepsénynél még megvolt, A kivehető ajtósz NDK-turmixgép. A tévévetélkedőből szárnyra kelt szőlás. Nem nyert hangszórót.* A kabaré által lejáratott nevek: *Lufja, Jenő.* A tájnyelven beszélők kicsúfolása (*Csáti falugyűlés, Kató néni és társai*). Az ironikus céllal utánzott „bunkó” beszédmód, amely értelmiségi divatként terjed („Huggyos Jóska”). Az egyre általánosabbá váló „énekló” beszédmód. A nyilvános nyögőkés (*ööö-zés, eee-zés*) és nyekergés (szóvégi rekedtes hangképzés). A kirekesztő (eredetileg szűkebb körben használt, jórészt idegen eredetű pénzügyi, gazdasági, politikai stb.) kifejezések dömpingszerű használata. A kereskedelmi rádiókban azután megindult a nyelvi *szlömösödés* (elnyomorodás): ennek egyik legjellemzőbb jegye a *nyelvi infantilizmus* (gyatra beszédkétség, fogalmazás; szerkesztetlenség; heherészés; „szószürkület”; egyHANGúság). A megszaporodott „betelefonálás” műsorokban könnyűszerrel lehet tanulmányozni ezt. Roland Barthes írja, hogy a tömegkommunikációs eszközök hatással vannak mindennapi beszédkultúránkra. Zilahy Lajos szerint: „Rádió nélkül Mussolini nem tudta volna így torkon ragadni az olasz népet”. Egyed Péter: „az elértektelenedés intézményesül a nyelvben, súlyosan befolyásolva a tulajdonképpeni face to face típusú helyzeteket is”.

Mindenki ismer reklámszlogent dúdoló
gyermeket és felnőttet.

Hangzás alapján szinte azonnal megkülönböztethető a „közszolgálati” és a „kereskedelmi” médium; akkor is, ha a két típus éppen a hosszú szabályozatlanság miatt keveredik. A közszolgálati rádió és tévé „átluhás” kereskedelmi médium is egyben.

Persze vannak káros nyelvi divatok média nélkül is. A tömegkommunikációs eszközökben „tömegével” ma még nem *suk-sükölnék* (már jóval többen *szukszükölnek* – „akkor most *elfogyassuk* ezt a süteményt”), és nem *nákolnak* („*írnák* neked egy levelet”). A magyar lakosság nagyobbik része egy felmérés szerint mindennek ellenére *suksüköl* és *nákol*. A nyelv művelés és a tömegkommunikációs nyelvi minta tehát ebben az esetben nem elég hatékony. Hatása: kicsi; legfőlőbb: mérsékelt. A nyelvtudománynak voltak nagy hatású alakjai és mozgalmai, amelyek nyomát nyelvünk a mai napig őrzi (Révai Miklós, Kazinczy, Kosztolányi, a nyelvújítás, a sportnyelvújítás).

Vannak-e valóban kicsi, jelentéktelen hatások? Vannak. Hiába lehetett évtizedeken át hallani a közismert politikus szóöszszerántásait és betűjeztését (*a szoc'lizmus út-ján*) – ez mégsem terjedt el.

A közszolgáltatóság alapvető jellemzői: a megbízható, gyors információszolgáltatás – a magas kultúra, művészet közreadása, részben teremtése és őrzése – a nyilvánosság biztosítása – az életmódgazdagító tevékenységek szolgálata – a színvonalas szórakoztatás – a könnyű hozzáférhetőség. A közszolgáltatóságba beleértendőnek vélem a *nyelvi kritériumot*, vagyis azt a *nyelvi minimumot* is, amelybe beletartozik a közvetítő közeg (a hangzás, a nyelv) ápolása; szerepének közéleti-köznyelvi mintaként való felfogása; a legnagyobb hatásfokú „mindenki általi megértés” biztosítása. Mindezek alapján az országos közszolgáltatási rádióban és televízióban *igényes, választékos, mintaértékű nyelvhasználatra* van szükség; és szeretném hinni: igény. Természetesen a helyi, kereskedelmi és „alternatív” rádiókban további, akár szubkulturális nyelvváltozatok is megjelenhetnek.

A nyelvi infantilizmus, az egyes értelmi-ségi körökben nyelvi divatként terjedő „posztmodern” szójátékok tömege, a nyelvi szerkezet fölbontása; a „jelentésszójátékok” aligha valók egy közszolgálati adó mindennapi közlési funkciót ellátó műsorába. Az e nyelvvezetett előnyben részesítő irodalmi folyóiratok ezer példányban sem kelnek el.

A közszolgálati médiában vannak „fontos”, mert az üzletből kimaradó műfajok: ilyen a (dokumentum)riport, a komoly-

zene, a művészet, az irodalom, a tudomány (os ismeretterjesztés), az igényes gyermekműsor, a rádió- és a tévéjáték stb. Ezeket a műsorfajtákat előnyben kell részesítenie a közszolgálati médiának. Bizonyos *nyelvi divatokkal* (infantilizmus, tabutörés) gyors és olcsó hatást lehet elérni. Ezek ellen azonban a közszolgálati médiának védekeznie kell. Előnyben kell részesítenie a művelt, igényes, (szakmailag) hatékony nyelvhasználatot. Azért van erre szükség, mert a műveltség, a beszédkultúra, az igényesség erőfeszítés, tanulás, értékteremtés eredménye – e nélkül pedig aligha beszélhetünk rendezett társadalomról.

A magyar nyelven beszélő rádió és televízió az egyik legnagyobb információs összekapcsoló erő, identitásjel; ismeretterjesztő „szabadegyetem”, művészeti élményt jelentő irodalmi színpad, színház, hangversenyerem. A helyi és kereskedelmi rádiók szaporodásával ezek a fontos funkciók visszaszorultak; a közrádió és a köztelevízió tehát egyre inkább az egyetlen igazi választékot kínáló alternatíva lesz. (Prognózisom szerint a kereskedelmi jellegű hírközlések is előbb-utóbb kénytelenek lesznek közszolgálati funkciókat átvenni; a kezdeti népszerűségi rohamot ugyanis tömeges népszerűségvesztés fogja követni.) Ez pedig – hosszabb távon – az igényes nyelvvezetnek kedvez majd!

A közzérádiónak és közzetelvíziónak a legszélesebb hallgatósághoz kell szólnia, ezért nem engedhet meg magának fő programjában nyelvi igénytelenséget. A legszélesebb közzönységhez a magyar szociokulturális hagyományokhoz illeszkedő közznyelvi norma (sztyenderd) jut el. Ezt mindenki ismeri. Ez a tájékozódási pont.

A sztenderd nem valami steril, életidegen nyelvezet! A sztenderd a „szép”, az igényes beszéd – sokféle változattal. A változatok között – egy-egy műsorszámban – a tájnyelv vagy a szleng is megjelenhet. A zárt e hang (azoknál, akik egyébként is beszélik), a kommunikatív gyorsabb beszédtempó üdvözlendő; megfigyelésünk szerint ez egyáltalán nem zavarja a befogadót. A súlyos beszédhibákra sokkal „allergikusabban” reagálnak.

A rádiós, televíziós számára az igényes beszéd a legalapvetőbb szakmai követelmény. Aki sánta, nem jelentkezhet balettintézetbe. Idegen nyelvi vizsgánál megkövetelik a pontos grammatikát; csak a magyar nyelvtant nem kell eléggé ismernie egy újságrónak – ugyanis a központi vizsgakövetelményekben nincs benne.

A piac törvényei befolyásolják a tömegkommunikációt, s rajta keresztül a nyelvet is. A nyelv és a tömegkommunikáció azonban olyan meghatározó szerepet játszik a társadalom, az egyes ember életében, hogy nem lehet a piac játékanak kitenni. Védni, védenünk kell a közjó érdekében a közrádiót és a köztelevíziót!

Balázs Géza

Nyelv és rádió címmel 1996. június 6-án a Magyar Rádió nyílt szakmai napot rendez a Rádió Márványtermében. 10 órakor Balázs Géza A közszolgálati nyelv címmű előadása hangzik el. Ezt Simkó János, Nej György, Deme László, Hanthy Kinga, Sumonyi Papp Zoltán és Wacha Imre hozzászólása követi. 14 órától a Tettén ért szavak és a Magyarán szólva rádióműsor nyilvános felvétele lesz. Az érdeklődők a Pollack Mihály téri bejáraton át közelíthetik meg a Márványtermet.

Germanizmusok, russzicizmusok, anglomániák

Hazánk viharos történelme annál erősebben hatott rossz irányban a nyelvhasználatra, minél szélesebb lett a magyarul beszélő és író hivatalnokok és hivatalnok lelkületű tollforgatók rétege. Az első nyelvművelők és nyelvújítók még a latin nyelv hatása ellen voltak kénytelenek védekezni, majd a germanizmusok és az ellenük folytatott küzdelem másfél évszázada következett. Mivel a polgárság, a városi lakosság zöme német anyanyelvről tért át a magyarra, ez a befolyás és a harc az élet minden területére kiterjedt. Így is ritkán akadt olyan igazi siker, amilyen a sportnyelv gyors megmagyarosítása volt. 1945-től kezdve megjelentek a russzicizmusok, amelyek a némettől eltérően a saját és a hivatalok nyelvére korlátozódtak, hiszen rendszerint bürokratikus mondatok hasonló szellemű fordításaiból eredtek. Nemigen jutottak ki sem az utcára, sem a magánéletbe. Az olyan jövevényeket pedig, amilyen a *szputnyik*, a *kolhoz*, a *szovhoz*, a *kombajn* és néhány társuk, nyelvi szempontból nem kárhoztathatjuk. Ezek nem szegényítették szókincsünket, mert nem megélévöket szorítottak ki.

Napjaink nemzetközi nyelve, az angol(-amerikai) világméretben terjeszkedik. A gyakran változó politikai helyzettől szinte függetlenül, nálunk csendesen, szinte észrevétlenül kezdtek kiszorítani a germanizmusokat az anglicizmusok. Ehhez hozzájárult az, hogy az iskolázott emberek első (és utolsó) tanult nyugati nyelve a német helyett az angol lett. Maga a jelenség már 1945-ben elkezdődött, 1956–57 után pedig fokozatosan megerősödött. Hordozói az amerikai filmek, az áruk, a kölcsönös idegenforgalom, a tévék és mindenekelőtt és -felett a komputerkorszak eljövetele. Mindezek robbanásszerűen hódítanak tért a rendszerváltás óta. Így pl. a mindent egybeírását (germanizmus) felváltja a mindent különírás – azaz „különírás” – (anglicizmus). A melléknévek, melléknévi igenevek közép- és felsőfoka helyett elterjed az *inkább* + alapfok, *leginkább* + alapfok alakú erőltetett és jelentésben is különböző forma, az angol *more* és *most* tükörfordítása. A magyar nyelv és irodalomtanítás gyengesége, a jó irodalom olvasásának visszaszorulása, a nyelvtan lenézése oda vezet, hogy az emberek

nagy többsége észre sem veszi a nyelvrontást; a félművelt nagyképűség, a karrierizmus, a külsőségekben megnyilvánuló üzleti szellem pedig a legjobb táptalaja az angol hatásnak. *Hot-dogozunk* és *hamburgerezünk* szóban és evésben, *colázunk* és *sevenupozunk* szóban és ivásban, *paradon: drinkingben*; *shopba* és *szupermarketbe* járunk vásárolni, *pubokban* és *drinking barokban* isszuk le magunkat; ezek felszínes és nyilvánvaló jelenségek. De milyen provincializmusról árulkodik vezető politikusok és magukat tudósnak tartó közgazdák szájából a „dzsidípi”-zés,

Kerék Imre:

Majomország

Anglusok és germánok, erre, ez itt Majomország, mása tiéteknek, nem lehet az se külön.
Minden szinten elértük a művelt, vén Európát.
Látja, ki nem vak, hogy mennyire otthonos itt.
Ing, gatyá, szűk bugyogó – bő választék a PROGENT-ben; bízást megveheted: mindegyik extra fazon.
A HAPPY BOX-ban kártya, dohány, álnépi műtyürrék bővölik erszényed: lepd meg a kedveseid!
Illatszert, púdert vagy rúzszt keresel szeretődnek? –
Hogy boldoggá tedd: PARFUMERIE-be loholj!
Ám ha dagadt izmokkal vágysz megigézni a nőket: járj BODY BUILDING-re, s bizton eléred a célt.
Vagy feleséged van, s fonnyadt és vézna szegényke? –
TRAPP AEROBIC CLUB-ba küldjed el őt szaporán, és hogy nyáriasan barnálljon a bőre, időnként még a SOLAR CENTER fényfürdője sem árt.
S hét végén, ha lazítani vágytok: hív a MUSIC DOME vagy valamely PUB, hol habzik a mézszínű sör.

amit szó szerint kevesen értenek. Semmiképpen sem a 9.999.000 hallgató vagy olvasó, még az „éjcsbfó”-n keresztül sem!

Csúf dolog az idegen szavak és kifejezések szolgai alkalmazása; ennek legkirkívobb esetei ellen esetleg még adminisztratív eszközökkel, törvényrel, rendelettel is fel lehetne lépni (pl. az üzleti feliratok, a hirdetések, a használati utasítások, a rádió és a televízió nyelvét illetően). Abszurd színdarabba illő, hogy miközben szót emelünk a szlovákiai és az erdélyi utcák kétnyelvűségéért, Budapesten és vidéken eluralkodik az angolszász egy-, ill. fél-nyelvűség, esetleg egy kis *Zimmer frei*-jel vegyítve! De még ezeknél is alattomosabb és veszélyesebb az idegenség a szórendben, a kötőszók, az írásjelek használatában, a tükörfordításos frázisokban, mert a nagy többség észre sem veszi őket, éppen ezért alattomban ássák alá nyelvünk épületét.

Hajdú Ferenc

Toi-Toi biovéce

Tisztelettel jelentem, az elbioso-dás veszélye fenyeget bennünket. Történik ugyanis manapság, hogy *bio-* előtagú összetétellel oly nagy számban bővül szókincsünk, hogy már-már azt mondhatjuk, *bio* itt, *bio* ott, *bio* az egész világ. Nézzük csak sorjában!

Van már *biotető*, *bioétrend*, *bioecet*, *biokönyv* és *biopapucs*. Sőt *biomondás* is, miszerint ételed legyen orvosságod! S már képzett alakban is előfordul ez a rövid szócska; a következőt olvashattuk

az egyik lapban: az egészséges kosztolásmód kritériuma a *bioság*. A tény igaz, a felszólítás jogos, hogy együnk minél több növényi alapanyagú ételt, de a szó, úgy vélem, nyakatekert.

Egyébként ezt a rövid kifejezést leggyakrabban abban az értelemben használják, hogy 'egészséges életmód szerinti, gyógyító hatású'. No persze vannak kivételek, mert a mai napig nem tudtam megfejteti, vajon mi köze lehet ehhez az értelemben a diákszigeten felállított Toi-Toi *biovécek*-nek...

Mindezek után akár mondhatjuk azt is, hogy elvégeztük a *biopermetezést* a kertben, azaz leszedtük a beteg leveleket a fákról. Komolyra fordítva a szót, ez úgyben, mint már oly sokszor, a finnek ismét egy lépéssel előttünk járnak, ők ugyanis lefordították ezt a nemzetközi szórövidülményt, a *bio-t*, s bár hosszabb: *luonnonmukainen* – magyarul azt jelenti, 'természet szerinti' –, de megérte.

Ha idejében találtunk volna mi is jó szót, Nagy Bandó András sem nevezhette volna magát *biohumoristá*-nak mindezek ironizálására. Most már késő bánat, *biogondolat*.

Minya Károly

NYELVI MOZAIK

(Angol-magyar szóvicc – A szem ráógógumija s más ilyenek – Jukker – Amikor a hóhért akasztják)

A **graffiti** (magyarul *falfirka*): korunk népköltészete. Tudom, sokan vannak, akiket felháborít, hogy a firkálók elcsúfítják a frissen festett épületeket, az emlékműveket, szobortalapzatokat és egyáltalán mindent, amire írni, rajzolni lehet. De néha mulatságos perceket is szerez egy-egy ilyen felirat. Íme egy egészen új példa!

A budai Duna-parton a Legfelsőbb Bírórság épületének amúgy is agyonfirkált falára korábban ezt írta fel valaki:

LOVES,

azaz 'szerelmek' (alkalmasint egy rockzenekarnak a neve). Egy másik firkáló most „kijavította” és ezzel magyarra fordította az angol szót, így:

LÓVÉS.

Hát, mi tagadás, a „love”-hoz valóban szükség van némi „lővé”-ra (is). Azért a szerelem nemcsak a „lövés pasasoké”, ugye, fiatal falfirkáló barátaim?

Autós olvasóim – de talán a nem autósok is – bizonyára tudják, mik azok a *fekvő rendőrök*: a járműforgalom lassítására létesített mesterséges útakadályok. Ezen az úttesten keresztben fekvő betonhúrkákon csak nagy nehezen zötykölődik át a gépkocsi, közben a vezető szükségképp lelassít. Mire újból felgyorsíthatna, már jön is a következő fekvő rendőr, és így tovább.

Egy új fogalmat a nyelv többféleképp is megnevezhet: idegen szó átvételével; újonnan alkotott saját szóval; már meglevő szavainak újszerű összekapcsolásával. A *fekvő rendőr* esetében a legutóbbi történt: a *rendőr* itt metafora (az útakadály rendőr módjára korlátozza a sebességet, irányítja a forgalmat), ezt egészíti ki a *fekvő* jelző, amely a kép és a vele jelölt dolog különbségére mutat rá: *rendőr*, de *fekvő*.

Az efféle metaforikus körülírások vagy körülíró metaforák sokkal gyakoribbak a nyelvben, mint hinnők. Azt a módszert, hogy kamionokat egy-egy útszakaszon tehervonattal szállítanak, illetve magát a kamionszállító vasúti szerelvényt így nevezik: *gördülő országút*. Sok ilyen kép van a bizalmas(abb) társalgás nyelvében meg az argóban is. A kivételesen nagy tárgyi tudású ember *két lábon járó* vagy *élő lexikon*. A feltűnően öltözött nő (újabbán akár férfi is) *kétlábú* vagy *mozgó kirakat*. Az *éjjeli pillangó*-t meg a *sarki angyal*-t pedig talán nem is kell magyarázni.

Mindezekben a jelzős szószervezetekben a képes értelmű (metaforikus) jelzett szót a jelző nemcsak kiegészíti, hanem úgyszólván helyesbíti is: *országút*, de

gördülő; *lexikon*, de *két lábon járó*; *kirakat*, de *mozgó*; és így tovább. A jelzett szó a képi síkról, jelzője a tárgyi síkról (a realitás síkjáról) való.

A körülíró metafora nemcsak minőségjelzős, hanem birtokos jelzős szerkezet alakú is lehet: a nagyon jó táncos *a parkett ördöge*; a tévé *a szem ráógógumija*; az AIDS *korunk pestise*; stb. Az effajta nyelvi lelemények – még ha egyvalakinek a fejéből pattantak is ki – szinte azon nyomban „közkinccsé” válnak, majd ugyanilyen gyorsan közhellyé szűrülnek.

Befejezésül és ellensúly gyanánt lássunk egy költői nyelvi példát is! Szakács Eszter, a nagyon tehetséges fiatal költőnő a tengerből kiemelkedő, szél és víz formálta bazaltszirteket ezzel a címmel mutatja be: *A tenger gótikája*. (A Halak kertje kötetben.) Hát így is lehet. Ez nem forog majd közszájon, de nem is fakul villámgyorsan közhellyé, mert megtartja egyediségében a különösség és a – minőség.

Lassan már két éve, hogy Tamás Gáspár Miklós egyik írásában (Az antikommunizmus jövője. – Beszélő, 1994/27.) szemembe ötlött egy ritka, régies idegen szó s az ahhoz fűzött kommentár. A szerző szerint az akkori MDF „rejtett programjára” (hogy volt-e ilyen, s ha volt, mit tartalmazott, az természetesen nem tartozik ide), tehát e programra „kevesen szavaztak volna – legfőljebb az antiszemita »jukker asszonyok« (ifjabb olvasóim persze ezt nem értik: jó nekik) a belbudai kerületekben”.

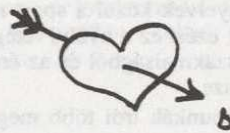
Bár saját magamat aligha sorolhatom az „ifjabb” olvasók közé, a *jukker* szót én sem értettem. Ez bosszantott (már csak azért is, mert nem tudom, miért jó nekem az, ha valamit nem értek). Megpróbáltam hát utánanézni a dolognak. A három értelmező szótárban (a régi hétköznapi, a most kétkötetes „kézi”-ben és a mi diák-szótárunkban) nincs benne a *jukker*, s hiába kerestem a történeti-etimológiai szótárban meg az új tájszótárban is. A Bakos-szótár végre ismeri, de csak összetételei előtagként: *jukkerkocsi* (= könnyű, gyors járású kocsi) és *jukkerlány* (= fiús modorú és viselkedésű, fiútaságban magát jól érző, eleven, vidám lány).

Eddig rendben is volna, de mit jelent maga a *jukker*? A választ a nemrég megjelent, szép kiállítású, kétkötetes Jókai-szótártól kaptam meg. Eszerint a *jukker* = gyors járású ló, melléknévként általában 'gyors járású', pl. *jukkernegyes* = könnyű,

gyorsjáratú négylovas kocsi. Mivel Bakos Ferenc szótára a *jukkerkocsi*-t meg a *jukkerlány*-t német eredetűnek mondja, felütöttem egy német értelmező szótárt is (a Wahrig-félt), s ott ezt találtam: der *Jucker* = leichtes Wagenpferd, azaz könnyű kocsihúzó (vagy inkább: könnyű-kocsi-húzó?) ló. E főnév az alemann *jucken* 'ugrik' igéből ered. Tehát afféle ugrálós, könnyűléptű lovacska a *jukker*.

A lányokra, asszonyokra való vonatkoztatás úgy alakulhatott ki, hogy az a nő, aki maga hajtotta a jukkerkocsit, nyilván egyebekben is kitűnt határozott, férfias (vagy ahogy akkortájt mondták: „emancipált”) viselkedésével. Ezt látszik igazolni az akadémiai nagyszótár cédulaanyaga is. Ebben 16 adatot találtam a *jukker* szóra. Pl. Mikszáthtól (Gavallérok, 1897): „[Vilma] mester volt a társalgásban... S milyen szabadon, fesztelenül diskurál; kutya *jukkerasszony* lesz belőle, ha főköthöz jut.” A fiatal Krúdy így jellemzi a *jukkerlány*-t (Üres a fészek, 1897): „Ő nem fél egyedül járni az utcán, dacos egykedvűséggel néz el a férfiak feje fölött. S a járása nem csoszogó, alázatos, de fürge és ruganyos, mint az őzé”.

Ilyenek voltak hát a „jukkerlányok” úgy száz évvel ezelőtt. Hogy mai utódaik, a belbudai „jukkerasszonyok” milyenek, ahhoz – ismeretek hiányában – nem tudok és így nem is kívánok hozzászólni.

Az idei első számban megjelent egyik cikkcskémben („A Magyar Posta meg a tárgyas ragozás”) ezt találtam leírni: „Míg *sorbaállok* a postahivatalban a pénztári ablak előtt...” Egy kedves olvasónk (és olykor szerzőnk), Gáspár Istvánné most szóvá teszi levelében, hogy a *sorbaállok* rosszul van írva, mert vagy *sorba álllok* (értés: beállok a sorba), vagy *sorban álllok* (ott álllok benne).

El kell ismernem, a levélírónak igaza van! Gyöngé mentség, hogy a *sorban álllok* formát – henye pesties ejtéssel – én így mondom ki: „sorbaállok”, tehát *n* hangzó nélkül és egybeejtve (a *sorba[n]* itt inkább ikegötőszzerű elem, mint határozói szerepű ragos főnév). A lényeg: meg kellett volna néznie a szabályos írásmódot a Helyesírási kézikönyvtárban.

Azaz dehogy is ez a lényeg! Hanem az, hogy amíg vannak olyan figyelmes olvasóink, amilyen Gáspár Istvánné, addig érdemes nyelvművelő cikkeket írni. (Még ha azok nem mindig hibátlanok is!)

Kemény Gábor

ÚTMUTATÓ

az 1996/97. tanévi Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny magyar nyelvi pályatételeihez

1. Idegen szavak és idegenszerűségek társalgási nyelvünkben és a közéletben

A téma bőven kínál lehetőséget önálló kutatásra, anyaggyűjtésre, szakirodalmi ismeretek elsajátítására, illetve földolgozására.

A magyar nyelv történetében különös szerepe van az idegen és jövevényszavaknak, szerkezeteknek. A dolgozatnak kiindulópontja lehet jövevény- és idegen szavak szétválasztásának kísérlete.

Óvakodjék a pályázó attól, hogy ennek a meglehetősen széles témakörnek minden ágáról szóljon; a választás is része munkájának. Ajánljuk például: az idegen szavak kiejtésének és írásának kapcsolatát, az idegen szavak alakváltozatainak, toldalékolásának kérdéseit, a „magyarítás”-t. Természetesen más kérdések fölvetése is lehetséges.

Mai szókincsünkön leginkább angol (amerikai) hatás mutatható ki. Ennek történelmi, társadalmi föl kutatása nem a pályázó feladata, legföljebb korábbi korokkal szembeállítva (főként, ha a pályázó nemcsak angolul, hanem németül és/vagy latinul is tud; valamely idegen nyelv ismerete – egyébként nem elengedhetetlenül – szükséges).

Kíváncsiak vagyunk a pályázó saját véleményére is: miként értékeli a gyűjtött jelenségeket, mennyire „szigorú”, miféle ötletei támadtak munkája közben.

Szakmai és módszertani szempontból egyaránt kiindulópontul szolgálhatnak a *Nyelvművelő kézikönyv* és a *Nyelvművelő kézikönyv* cikkei és az ott megadott szakirodalom, valamint a jelzett folyóiratok későbbi számai is. A történeti áttekintéshez Bárczi Géza *A magyar nyelv életrajza* című munkáját javasoljuk.

2. A sportnyelv vizsgálata

A szaknyelvek közül a sport nyelve jut el a legszélesebb közhöz, ezért ez a nyelvi réteg kettős arculatot mutat. Jellemzői belső szakmaiságból és az érdeklődést felkeltő jegyekből tevődnek össze.

A pályamunkák írói több megoldási lehetőség közül választhatnak:

- elemezhetik egy vagy több sportág nyelvét, választhatnak az írott vagy beszélt sportnyelvi változat közül, vizsgálhatják a sport nyelvben az élénkítés eszközeit (pl. a képiség eszközeit);

- vállalkozhatnak általában a sportnyelv vagy egy sportág nyelvi változásainak bemutatására.

Bármelyik megoldást választják is a pályázók, foglaljanak állást a nyelvi jelenségek megítélésében, vonjanak le következtetéseket, alkossanak önálló véleményt a nyelvi fejleményekről! A sportnyelv vizsgálata saját gyűjtőmunkájukon alapuljon!

Javasoljuk, hogy a pályamunka megírásához kísérjék figyelemmel a sportújságok nyelvét, a Magyar Rádió és Televízió nyelvét, valamint ismerkedjenek meg a következő könyvekkel: *Nyelvművelő kézikönyv*; *Nyelvművelő kézikönyv*; Grétsy László: *Szaknyelvi kalauz. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964*; *Szaknyelvi divatok. Szerkesztette: Bíró Ágnes, Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.*

3. Környezetem nyelvhasználata

A pályázó mindenekelőtt válassza meg a környezet körét. Legszűkebb a család, s ez tágul az életkor előrehaladásával a rokonság, az ismerősök, az iskola irányában, a falu, a város, a megye, a régió (azaz egy vidék) felé. A dolgok, a tevékenységformák megnevezése és a kommunikációs szokások különbözhetnek egymástól. Amit a kisgyerek *papi*-nak hall és mond, azt a diák *kajá*-nak, a háziasszony *étel*-nek (falun esetleg *itel*-nek), a kirán-

duló ember *elemőzsiá*-nak, az író választékosan *étek*-nek mondja. De nemcsak a szóhasználatban, hanem a szó szerkezetekben, a mondat- és szövegalkotásban is különböző formák léteznek.

A pályamű sikere nem azon fordul meg, hogy ki milyen nagyságú terület feldolgozását vállalja, hanem hogy azt milyen mélységben dolgozza fel. Ennek módszere a megfigyelés, az adatgyűjtés (cédulázás), azután a rendezés és kidolgozás. Ebben a munkamenetben sokféleképpen járhat el a pályázó. Párbeszédet lehet el (akár magnóra is felveheti őket), egy-egy számunkra szokatlan szó előfordulásának helyét és jelentését fedezheti fel rákérdezéssel, fülünk számára szokatlan hangzású szóalakot (hanglejtést, szórendet) jegyezhet fel, egy-egy foglalkozás vagy kedvtelés szóanyagát teheti vizsgálata tárgyává, kérdőívet is szerkeszthet (kutatva egy-egy jelenség előfordulási helyét, ismertségét, stílusát stb.), kommunikációs szokásokra figyelhet fel (köszönés-, megszólításformákra), beszédhelyzeteket vizsgálhat (például hogyan jelzi valaki bosszúságát vagy éppen kitörő örömet egy hírfelhallatán).

Mindezek nyomán a pályázó foglalja össze környezete nyelvének sajátosságait: a köznyelvhez viszonyított képét és alakulásának (várható) irányát.

Javasolt irodalom: *Nyelvművelő kézikönyv*; *Nyelvművelő kézikönyv*; Lőrincze Lajos: *Megnől az ember szíve*, 1993; uő: *Emberközpontú nyelvművelés*, 1980, 203–251.; Kiss Jenő: *Magyar anyanyelvűek – magyar nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995*; Fülöp Lajos: *Regionális köznyelvi vizsgálatok Gyöngyösön és környékén. Mátrai tanulmányok*, 1995; Bíró Zoltán: *Beszéd és környezet. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984.*

4. A XVIII. századi magyar próza nyelve

Választható művek: Bethlen Miklós *Önéletírása*, Bethlen Kata *Önéletírása*, Mikes Kelemen: *Törökországi Levelek*, Besenyei György: *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék*, Besenyei György: *Tarimeses utazása*, Dugonics András: *Etelka*, Kármán József: *Fanni hagyományai*.

A pályázó a felsorolt művek közül válasszon ki egyet, pályázatában ennek az egy műnek a nyelvi elemzését adja. Koncentrálni egyetlen nyelvi jelenségre, ebben az esetben be kell mutatnia, hogy ez a nyelvi jelenség mennyire jellemző a mű egészére; de vizsgálhat a pályázó többféle nyelvi jelenséget is.

A következő munkamódszert ajánljuk: a pályázó először válassza ki az elemzendő művet, majd a rendelkezésre álló forrásmunkákat olvassa el, jegyzetelje ki. Ekkor már tudnia kell, milyen nyelvi jelenséget kíván vizsgálni. Végezzen alapos gyűjtőmunkát, adja tapasztalatainak szintézisét. A forrásmunkák segítségével szolgálnak, de „szolgai” lemásolásuk nem eredményezhet színvonalas dolgozatot.

Csak az önálló, egyéni, eredeti gyűjtő- és feldolgozó munka alapján készített pályamű lehet sikeres.

Forrásmunkák: Bárczi Géza: *A magyar nyelv életrajza. Gondolat Kiadó, 1975*; Illés Endre: *Árnyékrajzok – A haragvó. Magvető Könyvkiadó, 1972*; Tolnai Gábor: *Fejedelmi Erdély. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984*; Szávai János: *Bethlen Kata modernisége. Új Írás, 1985. 6. szám*; Lőrincze Lajos: *Mikes Kelemen. Nyelvőrsegen, Akadémiai Kiadó, 1968*; Hopp Lajos: *Mikes javító tolla nyomában. Nyr., 1967. 2. szám*; Pásztor Emil: *Mikes Kelemen stílusának képszerűsége. Nyr., 1971. 1. szám*; Szathmári István: *Dugonics András nyelvéről és stílusáról. MNy., 1972. 4. szám*; Szathmári István: *Bessenyei és a magyar irodalmi nyelv. MNy., 1972. 4. szám*; Horváth Mária: *Kármán József, Fanni hagyományai. Nyr., 1987. 4. szám.*

Közzéteszi:

Bencédy József

Aki, amely, ami

A vonatkozó névmásnak fontos szerep jut beszédünkben: utal a főmondat valamely szavára. Nem elhanyagolható követelmény, hogy ne kerüljön messze attól a névszótól, amelyre vonatkozik. Használata több hiba forrása lehet, erre már az Édes Anyanyelvünk is felhívta a figyelmet. Helytelen használatára álljon itt néhány példa.*

1. Gyakori az egyeztetés hiánya. Érthető ez szónokoknál: náluk lélektani okokra vezethető vissza: elfelejtik, hogy a főmondatban egyes számot használtak és a vonatkozó névmást többes számba teszik (vagy megfordítva). Ámde ez a szokás átragadt az írott sajtóra is. Például: „A tag-ság olyan *eredményt* akar látni, *amelyeket* a közvéleménykutatások tükröznek” (1995. X. 19.), „A korona egyike *azoknak* a számtalan becses *emléktárgynak*, *amelyek* valamely kor történelméhez vagy jelentős személyéhez *kapcsolódik*” (X. 2.); „Koalícióra csak *azzal* lépnek, *akik* elfogadják a Kiszagdapárt programját” (XI. 9.); „Ács Anna felvonultatta a Balaton-felvidéknek *azokat a tájait*, *amit* maga az író, férfikorában végigjárta” (XI. 9.); „A szegedi ügyészség vezetője ... sem tudja meghatározni *azt* a létszámot, *akiket* a bírói pulpitus elé idézhetnek” (X. 26.). Az idézett mondatból kimaradt: *azoknak a (létszámát)*. „Ha csak *azokat* a kéréseket teljesítenék, *amit* jelenleg különböző ágazatok és rétegek kérnek, akkor a stabilizációs program kudarcot vallana” (XI. 4.). A következő mondatban a szóban forgó hiba halmozottan fordul elő: „a hivatalos statisztikákkal szemben a *szakszervezeteknek* van igazuk, *amelynek* vezetői olyan *kérdéseket* fognak megvitatni, *amit* a magyar értelmiség fel sem tesz” (X. 19.).

2. *Amely* névmásunk meghatározott tárgy után állhat. Napjainkban egyre inkább terjed a köznyelvben helyette az *ami* névmás, amely már nem egy bizonyos tárgyra, hanem általános, nem meghatározott dologra vonatkozik. Tehát helytelen a következő mondatokban: „Engem pedig meglepett és mélyen érintett mindaz, *amelyet* az összezsúfolt helyiséggondokkal küszködő ... könyvtár ... megtekintése során láttam és följegyeztem” (1977. X. 16.); „S tudva és hallva ezt, olyan nem ide illőnek, olyan arcpirítóknak tetszik az, *amelyet* olvasok” (1977. V. 8.); „Muhsarak kijelentette, olyasmi valósul meg [a] Közel-Keleten, *amely* nemrégiben csupán álom volt” (1979. IX. 29.); „... elavult történelmi nézeteket ad tovább Zonda Tamás, pontosan olyasmit, *amely* például okozója lehet a búskomorságnak” (X. 25.); „Csak megismételni tudom, *amelyet* egyszer már leírtam róla [ti. Kovács György erdélyi színészről]: a magyar nyelvnek egy láthatatlan, de valóságos tudományos intézetét vezeti, táplálja, képviseli” (1976. II. 20.). Itt a mutató névmás

hiányzik, de nyilvánvaló, hogy az *ami* lett volna a helyes. „... szlovák és román és horvát meg szerb s minden európai kislépnek az érdeke az, *amelynek* a megvalósítását a magyar javaslat kívánja” (1977. XI. 17.). „A szakértők szerint a romos kastélyt nem lehet helyreállítani, illetve teljesen újjá kell építeni, *amely* sokba kerülne” (VIII. 12.). „Idén az ellenzéki pártok első felhívásukban a virtuális '56-os szervezetekhez fordulnak, arra buzdítván őket, az állami szervektől elkülönülve ünnepejenek, majd egymással is szembefordultak, *amelynek* eredményeként az ellenzéki pártok is külön-külön tartanak megemlékezést” (X. 21.), „az előkészítés során az '56-os szervezetek felé [!] is kellett

volna gesztusokat tenni, *amelynek* betetvézése lehetett volna a június 16-i megjelenés a 301-es parcellában” (X. 21.). „Nem tarthatjuk partatlannak azt, *amelynek* medrére állandóan szélesítjük, *amelynek* sodra mind szélesebb” (1976. II. 29.)

3. Az *ami* általános, meg nem határozott dologra vonatkozik. Pl. Nem mind arany, *ami* fénylik. *Ami* ma megtehetsz, ne halaszd holnapra. Már az előzőekben is szerepelt olyan esetekben, amelyekben a kijelölő jelzői mellékmondat élén álló *amely* névmást helyettesítette. Így nem hibás, bár kissé pongyola a következő mondatokban: „lejár az a határidő, *amit* az Alkotmánybíróság ... szabott ... az ügynökség módosítására” (IX. 29.); „... a Szombalész az első magyar film, *amit* mind erkölcsileg, mind anyagilag támogatni fog” (VIII. 10.). „Magyarország miniszterei nem tudják betölteni azt a szerepet, *amit* az ország elvárna tőlük” (IX. 15.). Mind a három idézett mondatban pontosabb és választékosabb lett volna az *amelyet*.

Fontos szerepe a visszamutatás az egész főmondat tartalmára. Például: „Aki

a közösségből él, a közösségnek is munkával és felelősséggel tartozik, *ami* éppen érvényes ügyvéde, politikusra és tanárra, mint a papra, tanítóra és falusi bíróra...” (Márton Áron gyulafehérvári püspökről, IX. 29.); „1908 októberében megtörtént Bosznia annexiója, *ami* nagy hullámokat vert az európai politikában” (X. 28.); „Augusztus 17-én Románia hadba lép a központi hatalmak ellen, *ami* ismét újabb front megnyitását jelenti” (X. 28.); A nyelvtörvényjavaslat „csorbítja azokat a jogokat, amelyekkel a szlovákiai magyarok rendelkeznek, *ami* egyben azoknak a kötelezettségét is jelenti, amelyeket Szlovákia az Európa Tanáccsal szemben emelt” (X. 3.); „A politikai rendőrségnek nem voltak barátai, hiszen még a hírhedt besúgókat és talpnyalókat ... is megfigyelés alatt tartotta, *ami* nem jelentette azt, hogy nem élt szolgálatukkal” (IX. 16.).

Ez utóbbi példák eléggé meggyőzően tanúszkodnak *ami* névmásunk visszamutató jellegéről.

4. Gyakorta tanúi lehetünk annak, hogy a személyt jelölő *aki* névmás valamely közület után kap helyet. Ennek a hibának is lélektani magyarázata van: ilyenkor a szónok (vagy cikkíró) képzeletében a közösség tagja jelenik meg. Ilyen példák: A testület, *akinek* nevében szólok; A vállalat, *akit* képviselek; Az a csapat, *akinek* játékosai közé tartozom; Az egyesület, *akinek* fennállása évfordulóját ünnepeljük; „A közgyűlés, *aki* a szóban forgó kérdést tárgyalja... stb.

Ez a constructio ad intellectum (értelem szerinti egyeztetés) nem ritka jelenség mintegy negyedszázada, de egyelőre egyaránt kellemetlen a fülnek és a szemnek.

* * *

A bevezetőben hangsúlyoztam, hogy a vonatkozó névmás nem kerülhet messze a főmondat ama szavától, amelyre vonatkozik: e szabály figyelembe nem vétele az érthetőség rovására megy. Így a következő mondatban: „... a végzetek tanácsadással szolgálhatnak a családjogi és más kérdésekkel küszködő feleknek, *amelynek* ... a mai ügyvédi apparátus ... nem tud megfelelni.” (Új Ember, 1995. X. 8.)

Végül elrettentő példaként álljon itt az az összetett mondat, amelynek tagmondatai halmozzák a vonatkozó névmásokat: „Orosz Ildikó bemutatta Punyó Máriát, a szövetség egyik alelnökét, *aki* főszerkesztője az 5000 példányban megjelenő Irka című gyermeklapnak, *amely* ma már nélkülözhetetlen segédeszköz Ukrajnában, *ahová* a magyar nyelvű lapok és szaklapok egyáltalában nem jutnak el” (XI. 4.).

A vonatkozó névmások labirintusában igyekeztünk rendet teremteni. Remélhetőleg ez a közlemény eléri célját: hozzásegít helyes használatukhoz.

May István

* Az idézetek nagy része a Magyar Nemzet 1995-ös évfolyamából való; így a továbbiakban az évszám csak a régebbi évfolyamok megjelenésénél szerepel.

Az elférgesült filozófia

Az értéket hordozó fogalmak a gyakori – a feleslegesen gyakori – használatból értéktelenednek. Kopnak, jelentőségüket veszítik. Ilyen fogalom manapság: a *filozófia*. Még jó pár évvel ezelőtt is ok nélkül senki nem vette szájára ezt a szót, s ha kiejtette, netán leírta, platóni, hegelei, heideggeri magasságokra gondolt. Anélkül, hogy bármiféle fogalomhatározó kézikönyv után nyúltunk volna, éreztük – a kevéssé iskolázott embertársunk is érezte –, hogy ez a szó csak a korszakos, nagy gondolkodók gondolat-katedrálisait illeti meg. Esetleg alkalmazható volt még különböző filozófiai iskolák, irányzatok szellemi produktumaira.

Mind a köz-, mind az irodalmi nyelv egyetlen esetben tett lazító, a szót a gondolkodás közép-szintjére szállító engedményt. Nevezetesen ha az egyénre méretezett, már-már testre szabott életelvek összességét kívánta jelölni – ez esetben szólunk mindmáig *életfilozófiáról*. Ám akárkit ez sem illethet meg, szükségeltetik hozzá a szuverén egyéniség, a közismert személység – lett legyen szó politikusról, kalandorról, regényíróról, netán csak valóságos vagy lehetséges regényhősről. Akinek életfilozófiája van, az már valaki, de legalábbis kiemelkedik a homogén szürke átlagból.

Mára a fogalom hihetetlen mértékben felhígult. A gondolat rég elhunyt hősei alighanem

forognának a sírjukban, ha hallanák, hogy az ürgealmi vigécek betéti társaságának *filozófiája* van. Nem üzleti vagy működési *irányelve, elgondolása*, netán *elvi útmutatása*, hanem – *filozófiája*. Ugy bizony! Ennél alább nem adhatják. Persze, hogy kölcsönvették a fogalmat, hiszen hallották, olvasták, hogy az úgazdag vállalkozó különbejáratú „*filozófiájának*” köszönheti multimilliárdos vagyonát. Ha annak lehet, nekik miért nem...

Óvakodnék attól, hogy az alászálló *filozófia* népszerűsítését mindenestül a tömegtájékoztatásra kenjem, ám bűnrészessége nehezen vitatható. Ugyanis a nyomát sem tapasztalni annak, hogy illendő mértékben mérséklődjék a fogalom túlbujánzó használata. A nyelvi gromosodás természetrajza ismerős; a konkolyt ezúttal is felülről hintik. S eljutottunk oda, hogy tessék ezt immár gyakorlati és fölöttébb káros következményeket vajúdván világra. Az elmúlt őszi, hetekig tomboló diáksztrájk csillapodásával a rádiós kommentátor okosan fejtegette, hogy végül is az egész tandíjügyet meg lehetett volna spórolni, pusztán azáltal, hogy – „szegény az eklézsia” címszóval – az ösztöndíjakat megfagyasztják, legjobb esetben is az inflációs lépcső alján marasztalják. Az államháztartás egyensúlyáért ezzel is megtettük volna, ami megtehető. S ráadásul ezt mindenki megérti,

még ha morgolódik is hozzá néhány verset. De nem... Mulatságos és elszomorító volt hallani a kommentátor bölcselkedését: a kormányzat a maga *filozófiáját* követte: tanulja meg végre ez a nyomorult nép, hogy olyan világban él, ahol mindennek ára van. Ezt a filozófiát pedig csak a tandíjreformmal lehetett „értvényesen megfogalmazni”.

Hát igen! Ismerős a képlet: az előző rezsim örökösén az ideológia kérelhetetlenségére hivatkozott. S ezt érvényesítette is a maga nem mindig szelíd módján. Nemegyszer hajszálon múlt, hogy nem égtünk el egy nukleáris katasztrófa tüzeiben az ideológia hangoztatott szépsége miatt. De legalább az ideológiát kellett megutálnunk, nem pedig a filozófiát. A finom megkülönböztetésre – disztinkcióra! – mindig is ügyeltek a létezett uralom boncai. Gyanítom, hogy az ideológia fogalmától azért van ez a legújabb kori tartózkodás, mivel a szó lejárátódott, szalonképtelenné vált. Nem sajnáljuk, hogy ez történt vele: eredendően is hitvány, fanyar gyümölcs volt. De a filozófia a legnemesebb terméke az emberi szellemnek... És már ebbe is belevették magukat a kukacok.

Szorongva lessük: mi fog még itt elférgesedni?

Kinek nem inge, még lehet marketingje*

Az idegen szavak értelmünkön túl érzelmeinkre is hatnak, főleg akkor, ha az eredeti nyelvből jelentésüket nem ismerjük. Az egyes áruk, termékek nevével kapcsolatban ez korántsem elhanyagolandó tényező: számos marketingkönyv figyelmezteti a vállalatokat, vállalkozókat: nem elég előállítani a terméket, de meg kell tervezni annak „érzelmi minőségét” is. Sőt ha a termék idegen országban is piacra kerül, akkor az ott élő vásárlók nyelvén is el kell végezni ezt a munkát. Hogy ez nem mindig sikerül, azt számos mulatságos példa hivatott igazolni a külkereskedelemben a kulturális környezet vizsgálatakor.

A Chevrolet be akarta vezetni *Nova* névre hallgatató kocsiját spanyol nyelvű országokba. Kiejtve a *Nova* a spanyolban azt jelenti, hogy *nem megy*. Természetesen a Chevrolet nagyot bukott a spanyol útlelen.

Néhány éve Finnországban egy új virslimárkát honosítottak meg és a városokban szerte látható volt a nagy plakát, rajta szép zöld salátalevelek és mustár mellett a *Popsi* nevű virsli. A finneknek a névadás nyilvánvalóan nem jelentett gondot, az arra járó csekély számú magyar viszont jót mulathatott a finnek gasztronómiáján, pontosabban a magyar fülnék furcsa névadáson.

A magyar marketingszakembereknek szintén ügyelniük kell a külföldi piacon. Skandináviában például a *Pick* szalámit ezen a néven nem lehet eladni, ugyanis e szó ott különösen pajzánnak hat.

Derős perceket okozhatnak a vállalkozások mai divatos névadási szokásai is. Az angolos *Total Car* eredeti nyelven nem hordoz semmilyen „mellékzöngét”, így nyugodtan lehet egy elegáns autót forgalmazó cég neve is. Magyarul azonban „megszólalásig” hasonlít a *totalkár*-ra, ami a lehetséges üzleti partner számára csupán roncsautó-kereskedésként jöhet szóba.

Mikulás Gábor

* Elhangzott a Tetten ért szavak 1996. március 4-i adásában. A szerk.

Egy kontingensnyi vállalkozói szféra a Parlament Caféban

A cím tulajdonképpen három, rendszeresen megjelenő napihír tömörítvénye.

1. A Nap tévé reggelente rendszeresen a *Parlament Café*-ba hívja nézőit. A beszélgetőhelynek átalakított kávézónak annyi köze van a Parlamenthez, hogy a többszedságában van, a *Café* helyett pedig igazán mondhatnánk mást is épp a magyar törvényhozás épületének árnyékában.

2. A magyar katonák délvidéki szolgálatának szükségességéről többféle tudósítás megjelent már. A katonai küldetés célja rövid időn belül ismertté vált, nem kis kockázatot vállaltak a jelentkezők. Az emberi akarat, az egyéniség, a személyiségből adódó tisztes cselekedet szándéka azonban menten eltörpült, háttérbe szorult, amikor a hírközlés pusztán csak *kontingens*-ről beszélt, egy létszámkeretről, amelynek inkább csak statisztikai jelentősége van.

3. A farsang már rég elmúlt, de talán még nem feledtük, amikor a televízió a *vállalkozói szféra estélyének* várható időpontját hirdette. Egy bál közhírré tétele a szervezők számára fontos teendő, és miért ne mulassanak farsang táján épp a vállalkozók? Hogy összejevetelük, vidám mulatóságuk miatt viseli ezt az elnevezést, arra nyilván csak a hirdetés kitalálói tudnak felelni. Persze az is igaz, hogy engem nem hívtak meg a *vállalkozói szféra estélyére*, de ha hívtak volna, én akkor is szívesebben forgattam volna a *vállalkozók báljának* meghívóját.

Maróti István

Banktár

Emberi voltunk egyik örök velejárója, hogy bizonyos célok érdekében fontos(nak vélt) dolgokat gyűjtünk, állítunk össze. E gyűjteményeket – formálódó valóságselejteinknek megfelelően – különbözőképpen nevezzük meg. Így született meg számos *tár, téka, bôrze, család, iskola, mûhely, alap, bázis, csomag* stb. utótagú összetételünk (illetôleg ilyen alaptagú jelzô szerkezetünk). Közülük manapság elég gyakran jut szóhoz a *bank* elem.

Ennek a szavunknak ma – egy idôszaknyi „visszafogottság” után – egyébként is újra széles a használati köre. Elég ebbôl a szempontból csak arra utalnunk, hogy a pénzforgalomról gondoskodó (hitel)szervezetek nemigen nélkülözhetik nevûkbôl a *bank* megjelölést (Budapest Bank, Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. stb.). Az efféle nevekbe való bekerülése aztán kedvez annak, hogy más fogalmak megnevezésére is áttevôdjön. Azaz nemcsak a pénznek, hanem egyéb dolgoknak összegyûjtésére és továbbítására vállalkozó szervezeteket is illetnek vele köz- és szaknyelvi szintén egyaránt. Népszerűek az *adatbankok*. Mûködik közöttük *környezetvédelmi, munkahelyi, újtási adatbank*, sôt létezik *adatbank utazóknak* is.

Hasonló nyilvántartási szándék eredményezhette az *idôbank*-ot is. Benne egy gyár vezetett pontos jegyzéket dolgozóinak idôigény-

bevételérôl. A *tehetségbank* a kamatoztatható képességeket tartja számon. A *tipológiai bank* a nyelvcsaládok egybevetô leírását, a *tantervbank* a pedagógiai tevékenységet igyekszik segíteni. Egy *rovarbank* fûrkészdarazsakat tenyészt a biológiai növényvédelemhez, a *földbank* pedig összegyûjti az építkezések területérôl származó humuszréteget, és megôrzi az újrafelhasználás céljából.

Az orvostudomány különösen kedvez sajátos bankok létrejöttének. A *génbank* az öröklôdô tulajdonságokat hordozó anyagi részecskék tára. A családtervezésben segít a *spermabank* (az *embrióbank*, az *ivarsejtbank*). Az *élôszervbank*, a *szaruhártyabank*, a *vesebank* a szervátültetéseket szolgálja. Közben szükség lehet a *vérbankra* is.

Ez utóbbi gyűjteményeket, intézeteket *humánbank*-nak is szokták nevezni. Az egymást termékenyítő gondolatok *szellemi génbank*-ot, a felhasználásra váró tervek *ötletbank*-ot alkotnak. De léteznek *memóriabankok* s egyéb, hozzájuk hasonló bankok is.

A *bank* elemet tartalmazó új keletű kifejezések közül nyújtott ízelítô egyúttal a mai nyelvi mozgás egy esetét is érzékelteti. Hiszen egy olyan metaforikus névátvitelnek a virulását tapasztalhatjuk e jelenségben, amely örvendatosan gazdagítja, szemléletessé, tömörré teheti nyelvhasználatunkat. Ugyanakkor megerôsíti a

bank szónak az egyedi főnévi, köznévi funkcióján („pénzintézet”, „a pénzvállalat épülete”, vö. *bankház*) kívüli sajátos gyűjtőnévi szerepét („halom, csoport, gyűjtemény” jelentésben).

Térhódításában azonban veszély is rejtôzhet. Gyakori alkalmazásától ugyanis egy idô után monotonná, sablonossá válhat. Ráadásul elveheti a természetes érvényesülési lehetőséget az olyan rokon értelmű, korábban már bevált szavaktól, mint az említett *tár* (l. *raktár, könyvtár, példatár* stb.). Bár jelentésármálódás is kialakulhat a régi és az új változat között, de az *adatbank* helyett idônként a „jó öreg” *adattár* is helyt tudna állni. Ugyanígy az *ötletbank* sem alábbvaló az *ötletbank-nál*, sôt még a szójátékszerű *ötletbôrze*-nél sem. Mint ahogy az *élôszervbank* mellett olykor-olykor a *szervközpont* is megtalálható.

Végso soron a „banktár”-nak, vagyis a *bank* szót tartalmazó kifejezések e mostani, alkalmi gyűjteményének kettôs tanulsága is lehet. Az egyik az, hogy szabályosak, érzékletesek *bank* utótagú nyelvi szerkezeteink a pénzhez hasonlóan összegyűjtött, tárolt és késôbbi felhasználásra elôkészített dolgok megnevezésében. De a másik tanulság szerint számos esetben csak akkor hatásosak, hogyha a változatosság igényét szem elôtt tartva, társaikkal váltogatva folyamodunk hozzájuk. Mint a szabatos bankmûvelésben: át- és visszaváltjuk ôket.

Kitöröm a parasztgyalázatot Az abszurd humor nyomai a népnyelvben

A tévében idôrôl idôre láthatják a nézők a *Vastyúk is talál szeget* című mûsort, amelynek sajátos nyelvi humora igen népszerű, főleg a fiatalok és a középkorú értelmiségiek körében.

Egy ÉS-beli interjúban Galla Miklós, a társulat vezetője, e sorozat egyik szellemi atyja azt nyilatkozta, hogy ennek a humornak nincsenek magyar gyökerei, hagyományai. A magam népnyelvi gyűjtômunkája során azonban olyan kifejezésekre bukkantam, melyeknek vizsgálata arra int, hogy a fenti megállapítást kétkedéssel fogadjam. Az itt következô, a szokványostól eltérô, meghökkentô, gyakran abszurd elemeket is tartalmazó mondatok – véleményem szerint – lényegüket tekintve rokonságot mutatnak a népszerű sorozatban hallható szövegek egy részével. Íme a példák:

„Iszik, mint a homokóra”, „Más nézeteltérésen vagyok, mint ô”, „Jól megy a feje alja”, „Van-e grácia arra, hogy ez sikerül is?”, „Nem tudom, mi benne a reláció”, „Most aztán kitöröm a parasztgyalázatot!”, „Benne volt mindenben nyakigláb”, „Ez nem járható cipô”, „Egyik ment erre, a másik arra, a harmadik a szélrózsa irányába”, „Befogta fûlét, farkát”, „Ha tanítottak volna, én is lehettem volna terrorista énekes”, „Hallottam fülem hallatára”, „Nem vagyok kitéve az idô martalékának.”

Hangsúlyozom, nem tipikus és főleg nem tudatos humorizálásról van szó. A szólásvegyítések, a tautológia, az idegen szavak helytelen használata, a mindenáron való eredetieskedés az ösztönösségnek, a stílusbeli inkompetenciának, továbbá a nyelvi sznobságnak a következményei elsősorban.

Môra, Tömörkény vagy Gárdonyi kisprózáját tanulmányozva számos példát lehet találni hasonló jelenségekre a szereplôk beszédében. Az irodalmi paródiában szintén tetten érhetô a népnyelvi abszurd, gondoljunk Karinthy zseniális Móricz-paródiáira. Ezek egyikébôl való a következô példa: „Csak úgy a hóna alól nézte (a saját hóna alól), de a cippes derekát végigriszálta valami forty-meleg” (Karinthy: Móricz Zsigmond, a tősgyökeres).

A század közepén még a legtöbb faluban számon tartották a „hártyánosokat”, de a velük szellemi rokonságot mutató nyelvi „mókamestereket” is, akiken jót mulatott a hallgatóság, össze-összekacsintva a hátuk mögött. Produktumaikat a szájhagyomány megôrizte, és karikírozó céllal olykor fel is használta az adott nyelvközösség.

Napjainkban már csak elvétve találkozhatunk egy-egy népi képviselôjével ennek a humorfajtának, mégis maradt utánuk nyom írásban is. A rendszerváltozás elôtti idôszak szocialistabrigád-mozgalma sok esetben a l’art pour l’art mûvelôdés terepe volt. Nem csoda, ha a brigádnaplóban kényszerûen megôrökítendô vállalások és vélemények között ilyenekre bukkantam: „Bizom a brigádtagokban, hogy év végéig teljes összhangot találnak egymással szemben”, „Nagyon örülünk, hogy ilyen szép kiállítást nem láttunk még.”

Persze elismerem, a *népi vastyúk* a Galláékéhoz képest parlagi fajta, de mégis magyar tojásból kelt ki csibe korában.

Gerendeli György

Az Édes Anyanyelvünk rádióműsor adásaiból

Ez az idő alatt? Az a ház mögött?

Figyelmet érdemlő kérdést vetett föl alig néhány hete hozzám eljuttatott levelében egy budapesti rádióhallgató. Többek között ezt írja benne:

„Nagyon bántja a fülemet a szerintem felesleges névutóismétlés, pl. az ilyenekben: *ez alatt az idő alatt...*, *a mögött a ház mögött...* Érzésem szerint ez a forma visszaszorulóban van, de talán jól jönne, ha az Akadémia végképpen legalizálná az egyszerűbb változatot. Valahogy így, az előbbi példánál maradva: *ez az idő alatt...*, *az a ház mögött...*”

Azért az igyekezetért feltétlenül elismerést érdemel levélírónk, hogy az anyanyelvünk iránti szeretettől vezérelve, ugyanakkor pedig szépérzékére is hallgatva megpróbál – ahogy írja – „nyelvünk egyszerűsítése és ésszerűsítése meg egy kicsit a jóhangzás érdekében is” egy olyan grammatikai formát elterjesztene, amelyet az imént idéztem.

A szándék tehát dicséretes, ám a javaslatot mégsem fogadhatjuk egyetértéssel, még akkor sem, ha, mint levélírónk utalt is rá, csakugyan megvannak nyelvhasználatunkban e rövidebb forma bizonyos fokú térhódításának jelei. Nem tekinthetjük teljes értékűnek ezeket a rövidített, egyszerűsített változatokat, mert bár igaz, hogy az ismétlődés elkerülése következtében egy fokkal jobban hangzanak, mondandójukat tekintve kevesebbet érnek, kevesebbet fejtenek ki amazoknál. Nézzük csak meg ezt az egyik idézett példán! Az eredeti változat így hangzott: *a mögött a ház mögött*. Az egyszerűsített forma ez volna: *az a ház mögött*. Ez látszólag ugyanazt jelenti, de valójában nem egészen ugyanazt, mert a jelzőként az élén álló főnévi mutató névmás nem kapja meg benne azt a nyomatékot, azt a kiemelő hangsúlyt, amely kijárna neki. Az alapforma itt ugyanis a következő: *az a ház*, vagyis egy mutató névmási kijelölő jelző, mellette pedig a jelzett szó, mégpedig határozott névelővel ellátva. Ilyenkor, vagyis amikor a névmás és a jelzett főnév között határozott névelő áll, a jelzőt egyeztetniünk kell jelzett szavával, másképp nem

teljesíti funkcióját. Ilyenkor tehát a névmás ugyanúgy kap, kell hogy kapjon többes- és birtokjelet, viszonyragot vagy akár névutót is, mint ahogyan a jelzett szó is. Többes számban: *azok a házak*. Mondhatjuk helyette így: *az a házak*? Ugye, nem? De nézzünk egyéb toldalékos alakokat is! A *tervrajz azé a házé*. Ha ezt mondanánk vagy pláne íránk helyette: „a *tervrajz az a házé*”, ez még félreérthető, sőt megtevesztő is lenne, mert azt sugallná, hogy a benne lévő *az* nem is a *ház*-hoz, hanem értelmező szerepű névmásként a *tervrajz*-hoz tartozik. További ragos alakok: *azt a házat*, *abban a házban*, *annak a háznak*, nem pedig *az a házat*, *az a házban*, *az a háznak*. És ugyanez a helyzet a névutós alakokkal is. Ha a szabályos és kifejező *a mögött a ház mögött* forma helyett azt mondanánk: *az a ház mögött*, beszédpartnerünket egy pillanatra meg is zavarnánk ezzel, mert nem látná azonnal, hogy hová és mire is mutat az a bizonyos mutató névmás.

Nem szeretném, ha hallgatóim az elmondottak alapján arra a következtetésre jutnának, hogy a most tárgyalt *az a ház*, *ez az idő* típusú szókapcsolatokban a névutót mindig meg kell kettőzni. Nem így van. Egyrészt vannak ún. ragvonzó névutók, azaz olyanok, amelyek már eleve ragos alakhoz járulnak, pl. *valamin kívül*, *valamihez közel*, *valamivel szemben*. Ezek használatakor nem kell megismételni a névutót, mert bennük a rag már eleve ismétlődik, s ez eléggé összetartja a szószöveget. Tehát nem ezt mondjuk: *azon kívül a házban kívül*, *azzal szemben a házzal szemben*, hanem csupán: *azon a házban kívül*, *azzal a házzal szemben*. Másrészt pedig a magas hangú *ez* névmási változat esetén csakugyan mód van az egyszerűsítésre, ha nem is egészen úgy, ahogy levélírónk gondolta. Ő *az ez alatt az idő alatt* forma helyett ezt ajánlotta: *ez az idő alatt*. Nos, nyelvünkben kialakult egy olyan változat, amely ennél még rövidebb is, ugyanakkor pedig nem okoz semmilyen megértési nehézséget: *ez idő alatt*, illetve némi hivatalos ízzel: *ezen idő alatt*. Vagyis a nyelv kínál számunkra választékot, csak tudnunk kell élni a lehetőségekkel.

Grétsy László

Ökörítőfülpös

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Fehérgyarmattól délre fekvő Ökörítőfülpös község nevének eredetéről kíváncsok szólni. Két okom is van rá. A múlt évben a Kossuth rádióban egy alkalommal valamelyik bemondó vagy riporter így említette: Ökörítőfülpös. Nyilván nem ismerte a falut, a nevet pedig nem értette: mi az, hogy Ökörítő? Tehát mintegy „értelmesítette”, Ökörítőnek. Az összetétel két tagja így látszólag értelmessé vált ugyan: *ökor* + *irtó*, de hogy együtt, ilyen formában mit jelenthetne, az ezután is homályban maradt. – Találkoztam aztán egy másik próbálkozással is: eszerint a név az *ökör* és a *tó* összetétele. Ez is rendkívül furcsa, mert hisz az *ökor* szónak nincs és nem is volt -i képzős származéka.

Pedig a kedves falu: Szatmárökorító – a Fülpös nevű helységgel ugyanis csak 1950-ben egyesítették Ökörítőfülpös néven – nevezetes hely volt. Itt esett meg 1910 húsvétján az a nagy tűz, amelynek háromszáznál is több fiatal áldozata volt, nem szólva a megmaradt nyomorékokról. Az történt tudniillik, hogy bált rendeztek egy nádfedeles csűrben, és hogy fizetés nélkül senki be nem mehessen, beszegezték a nagy csűrkaput. A tető azonban egy leütött lámpától tüzet fogott, és a menekülés lehetetlen volt. A környező 18 falu ifjai, leányai váltak a tűz martalékává.

Arra is utalnunk kell még, hogy ez a tűz is ösztönzést adhatott Móricz Zsigmondnak A fákllya című regény megírásához. Ebben ugyanis Matolcsy Miklós tiszteletes, a főhős az irtózatot tűzből emberfeletti bátorsággal igyekszik kimenteni az embereket, híveit...

Honnan származik hát az Ökörítő név? Az összetétel második eleme, az *ító* a finnugor eredetű *iszik* ige régi, 'itat' jelentésű, tehát műveltető képzős *ít* származékának az emlékét őrzi. Az összetétel jelentése tehát: 'ökorítató'. Egyébként az *iszik* igében is képző az -sz, tehát a szó töve csupán az *i-*, amelyhez a -t műveltető igeképző járult. Ez az *ít* ige található meg – a történeti-etimológiai szótár szerint – a régi nyelvbéli és bizonyos nyelvjárássokban meglévő efféle származékokban: *iddogat*, *illogat* stb. A helynévre már 1315-ből van adat, amely „ükörítő”-nak vagy még inkább „ökörítő”-nak hangzott.

Végeredményben a lényegében hasonló felépítésű és történetű *eszik* igének is van *ét* nyelvjárási alakja, eredetileg 'megetet', jelentésváltozással 'megmérgez' értelemben. A nyelvjárási *ét* főnevet használták fel a nyelvújítók ilyen származékok létrehozására: *étlap*, *éterem*, illetve felújították a közben elavult *étkezik* igét, amelyből meg az *étkezde* szó származik.

Ami pedig mai helynevünk második elemét, a Fülpös-t illeti, az a görög Φίλιππος, latin *Philippus* – jelentése: 'lőkedvelő' – személynév származéka, ugyanúgy, mint a Hajdú-Bihar megyei Fülpös község neve, illetve maga a Fülpös keresz- és családnév.

Tanulásként megállapíthatjuk: tiszteletben kell tartani mind a személy-, mind a földrajzi neveket. Mindez fokozottan vonatkozik – minthogy nyelvi mintát is szolgáltatnak – a rádióra, a rádiósokra.

Szathmári István

Az ly jövőjéről

Az Édes Anyanyelvünk 1996. évi 1. számában Láng Miklós „Helyesírási reformok a német nyelvben – és nálunk?” címmel rövid ismertetést közölt arról, hogy a német nyelvterületen most néhány változtatást vezetnek be a helyesírásban, miután 93 év óta nem módosult a német helyesírás. A cikk írója úgy véli, hogy „nálunk sem ártana egy kis takarítást végezni helyesírásunk területén”. Sajnos, nem utal arra, hogy a magyar helyesírásban is végeztek az akadémiai helyesírási szabályzatok „egy kis takarítást” ebben a XX. században, például 1922-ben, 1954-ben, sőt legutóbb 1984-ben is. (Nagyobb takarításra nemigen volt szükség!)

Láng Miklós szerint régóta érlelődik nálunk az *ly* betű megszüntetése, minthogy ezt ma már mindenütt „j”-nek ejtjük. Én másképp látom ezt a kérdést: szerintem az *ly* betű meg fog maradni, mert helyesírásunkban a kiejtés követése mellett más alapelvek is érvényesülnek. Többek között nagy szerepe van a hagyománynak és annak, hogy az *ly*-hoz jóval többen ragaszkodnak, mint ahányan ki szeretnék hagyni a magyar betűrend-szerből.

Mai írásgyakorlatunkban az *ly* ~ *j* tévesztések száma az egyéb helyesírási hibákéhoz képest elenyésző. Ezzel szemben bizonyosnak látszik, hogy éppen az *ly* eltörlése okozna talán évtizedeken át számos helyesírási hibát, hiszen aki egyszer megtanulta, hogy mely szavakban kell *ly*-t írni, az talán élete végéig sem tudna leszokni az *ly*-ről: nem akar-na, de nem is igen tudna a *király* helyett *kiráj*-t, a *folyton* helyett *fojton*-t, a *Mihály* helyett *Miháj*-t írni. Az emberek nagy része ráadásul műveletlennek is érezné ezt az írás-módot.

1922-ben a kétjegyű *cz* betűnek egyszerű *c*-re váltását könnyebb volt megoldani, mert a régi *c* betű fő eleme, a *c* betűjegy megmaradt. Ha ellenben az *ly* betűt a szavainkban a *j* váltaná fel, akkor a magyar helyesírási hagyományban oly nagy szerepű *ly* betűnek egyik eleme sem maradna meg. A régi *czicza* írásmódról aránylag könnyű volt áttérni a mai *cica* formára, de képzeljük el, milyen szörnyű lenne, ha Vörösmarty Szózatának egyik mondatát így írnák át az *ly*-ok helyett *j* betűkkel: „Ez a föld, *mejen* annyszor / Apáid vére *fojt*...” Mennyit kellene majd magyarázni: nem arról van itt szó, hogy Magyarországon *megfojt* bennünket apáinknak a vére, hanem arról, hogy itt *folyt el* sok-sok hősi vér a hazánk védelmében!

Arra is gondolnunk kell, hogy az *ly* megtartása vagy elvetése nem csupán kiejtési probléma, hanem a nemzeti érzelmvilág kérdése is. Ha a Magyar Tudományos Akadémia azt vezetné be helyesírási szabályzatába, hogy *Erdély* és a *székely* szó hagyományos írásképe helyett ezután *Erdéj*-t és *székej*-t kell írni, sokan fölszisszennének határainkon innen és a trianoni határokon túl a magyar hagyományokhoz ragaszkodók, mert úgy éreznék, hogy sok évszázados hagyományainkat éri ezáltal súlyos sérelem. A székelyud-varhelyi magyarok valószínűleg nem szeretnék úgy megtakarítani két betűjegyet, hogy városuk magyar neve ezután *Székejudvarhej* legyen. A felvidéki Balassi Bálint – XVI. századi nagy költőnk – emléket is kár lenne megsérteni azzal, hogy *Zólyom* vára helyett *Zójom* várát nyilvánítanánk a szülőhelyének.

Elvileg persze sor kerülhetne ilyen helyesírási „takarításra”, de az *ly* betűnek a mai magyar ábécéből való kiiktatásával többet veszítenénk a réven, mint amennyit nyernénk a vámon.

Pásztor Emil

Hogy-hogy hogy?

Hová lett a „kell legyen”-ből a „hogy”? – Átment a „valószínűleg hogy”-ba.

Az előbbi kifejezés tájnyelvi, bár erőteljesen nyomul be a köznyelvbe. Népszerűségét valószínűleg részben annak köszönheti, hogy erdélyi, részben annak, hogy az úgyis túl sok és csúnya *hogy* köztöszóból megtakarít valamit. Csak az a baj vele, hogy mondatánál nem világos képlet. Köznyelvi megfelelője, a „kell lennie” világos: a *kell* az állítmány, a *lennie* az alany, *aminek* lennie kell, pl. *egy megoldásnak*, az a részeshatározó. Szintén világos ez a képlet: „*Kell, hogy legyen megoldás.*” A *kell* a főmondat, ennek alanyi mellékmondata: *hogy legyen megoldás.* A „*Kell legyen megoldás*”-féle mondatokban egyértelműen a *megoldás* az alany, de akkor mi a *kell legyen*? Ilyen összetett állítmány nincs. Segédigének kiegészítője csak igenév lehet, ige nem. Alany sem lehet ige, legfeljebb főnévi igenév. Ha az előbbi módon, mellékmondatként értelmezzük a mondat „*legyen megoldás*” részét, akkor az összetett mondat jelzésére legalább a vesszőt ki kellene tenni: *Kell, legyen megoldás.*

Ennél jóval zavarosabb, és nem tájnyelvi, hanem egyszerűen tévesztés a ma mind gyakrabban hallható második kifejezés: „*valószínűleg hogy*”. Összekeverik ezt a két formulát: *valószínűleg így történt és valószínű, hogy így történt.* Ez is elemzési zavarból származik. A *valószínűleg* határozószó, tehát nem lehet állítmány, így nem lehet alanyi mellékmondata sem. A *valószínű* melléknév, ez szerepelhet állítmányszerűen, és lehet mellékmondata.

A gyerekek időnként megkérdézik: mire jó az elemzés? Többek között erre.

Buvári Márta

A Celsius-foktól a Réaumur-fokig...

Kisbetűvel írt főnevekben, melléknevekben, igékben gyakran szerepel egy-egy tudós, filozófus, gondolkodó, mitológiai hős vagy más – ismert vagy kevésbé ismert – személyiség neve. Nem kell sokat gondolkodnunk a *marxista*, *leninista*, *kálvinista*, *lutheránus* szavak névadóin, de Röntgen dr.-ból is *röntgenkészülék*, *röntgenezés* köznap használatú szó lett. Nem nagyon takar-gatja az eredetét a 99. rendszámú elem, az *einsteinium* sem, hiszen ez Albert Einstein német fizikus fölfedezése, vagy az e fölfedezés továbbfejlesztéséből született *menделéviум* sem, amely Mengyelejev nevét őrzi.

Ha *vitustánc*-ról hallunk, nem biztos, hogy eszünkbe jut Szent Vitus, aki a kóros rángatózás betegségében szenvedők védőszentje.

A mai fiatalok vajon ismerik-e anynyira a Bibliát, hogy a *tamaskodik* kifejezés mögött Jézus hitetlenkedő tanítványára gondoljanak? Vagy a római régiségtant, amelyből tudhatnánk, hogy a *mecénás* szavunk G. C. Maecenas római férfi nevéből származik (és jelenti az anyagilag támogató pártfogót). Amikor *sziszifuszi munka*-ról esik szó, eszébe jut-e a fiatalnak Sziszüphosz görög mitológiai hős, aki arra ítéltetett, hogy egy hatalmas sziklát görgessen a hegyre, amely azonban mindig vissza-csúszott, s így vált a szó az emberfeletti, de fölösleges, hiábavaló munka jelzőjévé?

A színek érzékelési zavarát *daltonizmus*-nak nevezzük. Az elnevezés mögött Dalton angol kémikus áll.

De névből ered a *bojkott* szavunk is. Charles Boycott brit férfiú eredetileg katona volt, majd jószágigazgatóként is katonás keménységgel vasalta be a magasan megállapított földbérleti díjakat, s emiatt az érintettek gazdasági el-szigetelő mozgalmat (azaz bojkottot) folytattak ellene.

Amikor egy elektromos berendezés teljesítményéről beszélünk, *James Watt* angol fizikusra kell gondolnunk, a vil-lamos feszültség mértékegységének a névadója pedig Alessandro *Volta* olasz fizikus.

A hőmérsékletek különféle szem-pontok, alapok szerinti mérésére használatos mutatók: *Celsius-fok*, *Fahren-heit-fok*, *Kelvin-fok*, *Réaumur-fok* svéd, német, angol, ill. francia csilla-gász, fizikus, ill. természettudós nevét öröközték meg.

A *valerianának* viszont nincs köze Valerianus római császárhoz...

Láng Miklós

Maroktelefon, mobil, sznobil

Csengetés egy zsebben. „Megszólal” egy táska. Betolakodik a magánéletbe.

Belecsörren egy tárgyalásba. Sok fontos ember mozdul meg elnézést kérően: ki a zsebében, ki a táskájában, ki a kabátjában kutakodik. Mígnem valaki rátalál, és elvörösödve belesuttog valamit. A következő tárgyaláson már felirat fogadja az érkezőket: *A mobiltelefonokat kérjük kikapcsolni.*

És látjuk-halljuk utcán, autóban, tömegközlekedési járművön, vendéglőben, bankfiókban, egyetemi folyosón, amikor „nagyon fontos” emberek telefonálnak életbevágó dolgokról. Még hogy szűkszavúak volnánk! A statisztika szerint a magyarok folytatják a leghosszabb beszélgetéseket mobiltelefonon.

Főlháborodott olvasói levél: miért tilos a mobiltelefon használata a bankfiókban? És miért nem szabad a repülőn telefonálni?

A mobiltelefon használati, ezen belül beszélgetési kultúrája természetesen még nem alakult ki. A tulajdonosok egy része nem tudja, nem érzi, hogy bizonyos körülmények között illetlen dolog vagy tilos ennek a hasznos kommunikációs eszköznek a használata. Mintha elfeledkezne arról, hogy van rajta egy gomb, amivel kikapcsolható, illetve üzenetrögzítőre állítható. A mobiltelefon nem egyszerűen hasznos eszköz, hanem sokaknál a kivagyiság jelképe, „státuszszimbólum”. És éppen ezért nem létezik számukra semmilyen önkorlátozás.

A mobiltelefonnal kapcsolatos szóalkotások egy része ugyancsak ezt tükrözi. Pl. *bunkofon*, *debiltelefon*, *tahofon* (Magyar Nemzet, 1996. február 21.), *sznobil(telefon)*, *gizdafon* (szóbeli közlés, 1996. április), illetve szatirikus megközelítéssel: *fafon* (Hócipó).

Nevezik még az újfajta telefont *maroktelefon*-nak, *zsebtelefon*-nak is. A *telefon* sok-sok kis *géesemmel* (Vasárnap, 1994. szeptember 18.) beköltözött a mindennapjainkba; de a gyors térhódítás még nem alakította ki a szükséges használati illemkódexet. A „népi” elnevezések azonban igyekeznek „helyükre tenni” a mobiltelefonokat – nagy nyilvánosság előtti használóikkal egyetemben.

Bégyé

(Meg)erőszakolják a nyelvet?

Egyik vidéki hetilapunk címdalán is meg az ott említett oldalon is elének bukkant a következő summázás: „Tíz évig *erőszakolta* nevelt lányát”. A cikk aztán a várható tartalmat hozta... Csakhogy a címmel mégis van egy kis gond! A *erőszakol* igének ugyanis ezek a főbb jelentései: 'erőltet, erőszakosan (azaz: valamely cél elérésére irányuló kényszerítéssel) igyekezik megvalósítani valamit', pl. *erőszakolja a házasságot*; továbbá: *valakire erőszakol valamit* = 'ráerőszakol'; *magára, arcára stb. erőszakol valamit* (pl. mosolyt) = 'ráerőltet'. A címbe írt ige, bár százszázalékosan nem hibás, mégis szokatlan. Némiképp terjedőben is van; s mivel íróemberek körében (lám, újságírók praxisában!) fordulgat elő, még egy talán nem is alaptalan nyelvi babonára is gondolhatunk. Mégpedig egyes idegen nyelvekkel összefüggésben. Legalábbis az orosz nyelv nyomán elterjedt az a vélekedés, ami ott valóban igaz lehetett: hagyjuk el a befejezettséget jelző igeikötőt és máris kész a „folyamatos” ige! A *megeőszakol* csakis befejezett lehet – vélik sokan –, ám ha folyamatos, ill. ismétlődő cselekvésről van szó, csakis az *erőszakol* a helyes. E vélekedés semmiképp sem állja meg a helyét! Mondhatom pl.: „Naponta *szoktam* venni vagy *veszek* újságot”, de éppúgy folyamatos, sőt jelen idejű ez is: „Naponta *megveszem* az újságot.” Nos, a cikkben szereplő brutális cselekménysorozat – többszörözöttsége, sorozatossága ellenére – mégiscsak a *meg*- igeikötővel kellett volna jelölni. Nyelvhelyességileg pedig még az igeikötő elválása is figyelembe veendő: „Tíz évig *erőszakolta meg* nevelt lányát”.

Ez az – immár – igeikötős ige, pontosabban a belőle képzett elvont főnév kétszer is előfordul egy nemrég megjelent személyiség-leléktani könyvben (Maurice E. Wagner-Orzós Ágnes ford.: *Vagyok-e valaki?* 144., 145.): „A *lelkismeret megeőszakolásából* származó büntudat a »senkiség« érzését erősíti.” És: „*Lelkismeretünk megeőszakolásával* a lelkünkben tátongó szakadékot mélyítjük.” Mit szólunk a *megeőszakol(ás)* szónak ilyen összefüggésben való említéséhez? *Verba usu valent* = a szavak a használatuk révén érnek valamit. A *megeőszakol* ige az értelmező szótár szerint nagyjából ezt jelenti: '(férfi nőt) erőszakkal közöszlésre kényszerít'. A köznyelvi alkalmazás túllép ezen, mert a végbevitelre is utal (főként a múlt idővel). Az elkövetők köre az utóbbi évtizedek sci-fi irományai nyomán az ufókkal is bővült, de bővíthetnének akár a mitológiai istenségek egyikével-másikával is: a használat jogos lenne, hiszen élőkről esik szó. Nagyon nagy jóindulattal fogadhatnánk viszont csak el az említett igét élettelen tárgyakkal, még inkább elvont főnevekkel kapcsolatban. Említett példáink tehát így módosulhatnak: „a *lelkismereten* vagy *lelkismeretünkön* való *erőszakítélet*”. Igen, ha valami rosszat lehet tenni azzal az erkölcsi érzékünkkel, mellyel tetteinket és gondolatainkat megítéljük, akkor – nyelvhelyességileg elfogadhatóan – ezt lehet: *erőszakot tenni* vagy *elkövetni rajta*.

A címünkben feltett kérdésre is ugyanez a válasz: a nyelvet az ellenségei (enyhébben szólva: azok, akik igen-igen visszaélnék ajándékaival, lehetőségeivel) se nem *erőszakolják*, se nem *megeőszakolják*, nem is *erőszakolják meg*. Hanem – szomorúságunkra – *erőszakot tesznek* (legfeljebb: *követnek el*) *rajta*. A nyelv – talán így, a passzív jellegre utalva a legpontosabb a megfogalmazásunk – *erőszakot szenved*.

Segítségére, védelmére sietni: mindannyiunk erkölcsi kötelessége!

Holczer József

Sarokpont – sarokszám

Közismert a nyelv életében, hogy folyamatosan keletkeznek új szavak. Az új szó alkotásának leggyakoribb módja a szóösszetétel. Mindkét címbeli szavunk 1995-ben tűnt fel a közéleti nyelvhasználatban, és járványszerűen terjedt a beszélt és az írott nyelvben egyaránt. Szinte mindennap hallható volt a rádióban, a tévében, olvashattuk az újságokban. „A kormány ma az 1996-os költségvetés főbb *sarokszáma*it vitatja meg.” „Az egyezség *sarokpontjairól* nem sikerült meg egyezni.”

Felmerül a kérdés: szükség van-e a két új szóösszetételre? Mit is akartak a két példamondatban kifejezni? Az első mondatban bizonyára a költségvetés főbb *tételeiről*, bizonyos ágazatokra fordítandó (*pénz*)összegekről vitatkoztak a képviselők. A második mondatban pedig minden bizonnyal az egyezség *főbb, fontos, jelentős, fő* pontjairól nem sikerült egyetértésre jutni. Vagyis mindkét mondatban helyettesíthetők lennének az új összetételek más szóval. Tehát alighanem megkockáztathatjuk azt, hogy nem indokolt unos-untalan a *sarok* előtagú új szóösszetételt használni.

Sem értelmező szótárainkban, sem a helyesírási szótárakban nincs szótározva még egyik összetétel sem. Ez persze önmagában véve nem baj. Egyébként már most is gazdag a *sarok* előtagú összetett szavak családja: *sarokablak*, *sarokcsont*, *sarokház*, *sarokkő*, *sarokkötés*, *sarokrúgás*, *sarokszoba*, *sarokvas* (szótározottak); *sarokasztal*, *sarokdísz*, *sarokpánt*, *sarokrekamié*, *sarokvédő*, *sarokülés* (újban keletkezettek). Érdeklődéssel figyeljük további használatukat, terjedésüket.

G. R.

KENÓ

Szinte naponta találkozhatunk új szavakkal. Így van ez az egyre szaporodó szerencsejátékok nevével is. Először volt a LOTTO. Megtanultuk, megszoktuk, egész családja fejlődött ki: *lottószelvény*, *lottósorsolás*, *lottónyeremény*, a szelvényeket a TOTÓ-LOTTO kirendeltségeken vesszük meg. *Lottózunk* megállás nélkül már majdnem négy évtizede. A szerencsések LOTTÓHÁZ-ban laknak (így nevezik azt a házat, amelynek lakásait a lottó tárgysorsjátékán sorolták ki a szerencsés szelvénytulajdonosok között).

Aztán jött a BINGÓ, majd a Telebingó, a látható szerencse játéka. Megint megtanulták a nevet milliók, mert nyerni akartak. Pedig a szót magában eddig sohasem mondtuk ki, csak az *ingó-bingó* ikerszóban, ami annyit jelent: kecsesen hajladozó; no meg az ismert népdal kezdő sorában énekeljük: „*In-gó-bingó zöld fűszál...*”

Újabb szerencsejáték is megjelent: a *tele-mázli*. Az összetétel második tagját ismerjük ugyan 'szerencse' jelentésben. *Mázlija van*, szoktuk mondani arra, aki valamilyen veszedelmes helyzetből szerencsésen kerül ki; bár az értelmező szótár csillaggal jelöli a szót, ami azt jelenti: kerülendő, azaz felesleges. Ám aligha fogadják el ezt a tanácsot a szerencsejáték szervezői, hiszen milliókat lehet nyerni ebben a játékban is.

És 1996-ban megjelent a legújabb szerencsejáték, amelynek neve: KENÓ. Az újsághíradásokból annyit lehet tudni róla, hogy a „holland minta alapján honosított” szerencsejáték további nagy nyerési lehetőségeket kínál a játékosoknak, milliókat vihetnek haza, ha szerencsésük van. És hogy milyen életrevaló az ismeretlen új szó, azt az is mutatja, hogy már „családja” is kialakult. Hogyan lehet *kenőzni*? – olvashattuk a róla szóló híradás címében, tehát igésvetettük, továbbá reménykedhetünk, hogy mielőbb *kenőszerencsénk* lesz; ha *kenőnap*-on *kenősors-jegy*-et veszünk, és *kenőszelvény*ünkön megtaláljuk a ki-sorsolt számokat.

Az utcákon nagy, szép, színes plakátok ismertetik, reklámozzák a KENÓ-t. Csak vajon megérti-e mindenki a plakát alján olvasható tájékoztatást, amelynek szövege a következő:

„Mindenhol játszhat, ahol ON-LINE terminálon totózni, lottózni lehet!”

Graf Rezső

Nulladik típusú kifejezések

Bár a cím a misztikus témákkal foglalkozó televízióműsor, a *Nulladik típusú találkozások* mintájára született, az alább bemutatandó kifejezések nagyon is valóságosak. Sajnos – mondhatjuk néha.

„Kezdetben vala” a *nulladik óra*, ami a szülő, diák és tanár számára álmos kapkodások, nyugós panaszkodások kíséretében létezik, azonban az elnevezés egy kicsit olyan, mint a mesebeli okos leány, aki vitt is ajándékot meg nem is. Mindenesetre az első megelőző jelentésű *nulladik* szükség szülte szóalkotás, s ha nem volna már oly megszokott, még egy kicsit tovább is elmeditálhatnánk fölötte.

Ezután következett a *nulladik évfolyam* a gimnáziumokban és a felsőoktatási intézményekben. Kissé megmosolyogtató, ha a „hányadikos vagy?” kérdésre így válaszolnak: *nulladikos*. Azonban már a nevelésgesnél is tovább ment az az újságíró, aki azt adta hírül, hogy egy áruház *mínusz első szintjén* található a műszaki cikkek osztálya. Úgy vélem, nem lenne jó, ha ez így folytatódna tovább, s valamely nagyobb ünnepünk megelőző napját vigília (világ) helyett *nulladik-nak* neveznénk (húsvét nulladik napja), vagy azok, akik október 23-át már a rendszerváltás előtti években is megünnepelték, csak így emlegetnék ezt: *mínusz első alkalom, mínusz második alkalom...*

Ellenkező irányú, hasonló „lehetetlenségkifejezésnek” tekinthető a *tizenharmadik havi* is, azonban e két szó a *fizetés*-sel kiegészülve oly kellemes jelentést tartalommal rendelkezik, hogy ezt aligha fogja bárki is kritizálni.

M. K.

Dénes György

Kínos rímek, rímes kínok

Csavargók a szeméttelen

Látod azt a poros kádat?
Abba szórd a poloskádat.

Motorosok

Láttam, öcséd robog ódon,
ütött-kopott robogódon.

Egy lett emléke

Úgy emlékszem eme lettre,
gyalog járt az emeletre.

Az öngyilkos komorna

A mocsárban komor nád
rejtí már a komornád.

Babfőzelék

Mint rabszolga Babilonban,
dolgozik a bab Ilonban.

Mikor Megyeri Kassán játszott

Nézzétek csak Megyerit!
Éjjel-nappal magyarit.

Pörösködés

Amíg lesznek pörös felek,
nem fogynak a fölös perek.

Darázsfaszek

A padláson darázs vala,
onnan áradt varázsdala.

Feri dala

Hallgatod a Feri dalát?
Most vedeli serilátát.

A bukás oka

A pad alá dugott piák miatt sok a bukott diák.

Lopott játék

A vásárban Anti lopott egy műanyag antilopot.

Fölmegy a benzin ára

Drágul Dása szágul-dása.

Agnoszkált focisták az Üllői úton

Mielőtt bárki is tömegmészárlásra, sporteseményen történt véres cselekedetekre gondolna, megnyugtatóan elég csak annyit megjegyezni, hogy pusztán csak egy a rádióban elhangzott riporterri kijelentésről szeretnék szólni.

Vas István Zoltán, a joggal népszerű sportriporter néhány héttel ezelőtt az FTC-Békéscsaba focimérkőzésről jelentkezve azon kesergett, hogy mivel nem kapta meg a csapatok összeállítását, így nem tudta a pályán lévőket *agnoszkálni*. A rutinos, sok csatát átélő tudósító valószínűleg nem követett el hibát, hisz az *agnoszkál* latin kifejezés magyarra fordítva a felismerést jelenti. Más kérdés azonban, hogy a köznyelvben ezt a megfogalmazást általában a halottak azonosításakor alkalmazzák. Talán épp ezért nem lehettem egyedül, amikor az agnoszkált focisták emlegetését nem tekintetem felemelő sporttörténeti pillanatnak.

M. I.

Kazinczy-verseny Egerben

Talán nem túlzás, ha azt mondjuk, Eger a nyelvészek városa. Hisz nemrég adott otthont az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola a nemzetközi nyelvészkonferenciának, évente itt rendezik a pedagógusképző intézmények Nagy József Béla országos helyesírási versenyét, kétevente az anyanyelv-oktatási napokat, s az idén március végén itt volt a pedagógusjelöltek Kazinczy Ferencről elnevezett „Szép magyar beszéd” versenyének országos döntője is.

A megnyitón *Palcsóné Zám Éva*, az EKTFF főigazgatója, valamint *Rádló Katalin*, az MKM főosztályvezető-helyettese köszöntötte a versenyzőket, a szaktanárokat és a vendégeket. Ezután *Bózsöny Ferenc*, a Magyar Rádió főbemondója buzdította meleg szavakkal a szép beszédre s annak ápolására a megjelenteket. A szakmai tanácskozás témája ezúttal a beszédművelés néhány időszerű kérdése volt. Négy előadás hangzott el: *V. Raisz Rózsa*: Hangzó forma és írásrendszer; *Fábián Pál*: Az élőszó írásbeli rögzítése és a helyesírás; *Tolcsvai Nagy Gábor*: Írástól a beszédig (Az értelmezés kérdései); *Bolla Kálmán*: A beszéd hangzáshű lejegyzésének elméleti és gyakorlati kérdéseiről.

Március 30-án, szombaton olvasták fel a versenyzők a kötelező szöveget, *Márai Sándor* Mórincz Zsigmond hagyatéka című irodalmi visszaemlékezését. Délután szabadon választott szövegek hangzottak el, melyek *Bolla Kálmán*, a bírálóbizottság elnöke szerint valóban szövegszerűek, egységesek voltak.

A harmadik nap délelőttjén a héttagú zsűri a következő 15 versenyzőt jutalmazta Kazinczy-éremmel: Kiss Máté (JATE), Boros Fatime (JGYTF), Szabó Andrea (JATE), Novák Norbert (ELTE, BTK), Kovács Ágnes (BDTF), Dobos Rita (JPTE), Al-Fugaha Éva (Apáczai Csere János TF), Marton Zsolt (PPKE), Kigyós Valéria (BGYTF), Sebők Mónika (ELTE, BTK), Lénárt Zsuzsa (KGRE), Kovács Melinda (Csokonai Vitéz Mihály TF), Sárosi Eszter (KGRE), Papp Melinda (KLTE), Lajosi Krisztina (Babes-Bolyai Egyetem, Kolozsvár).

Végezetül idézzük a zárszót: „Ha anyanyelvünket becsüljük meg, egymást becsüljük meg”. S hogy ez így legyen e versenyek szellemét illetően is, arra garancia a folytonosság, ugyanis jövőre a 25. (negyedszázados jubileumi) döntőre kerül sor, Győrben.

M. K.

NYELVÉSZ-LELET

1996. január 15., hétfő

VILÁG

Kanada, kilátással a 30. emeletről

A tőke óvatosan kihátrál a bizonytalan Québecből

Bekos nap a kanadai – állítják – akik egy éve küldték el a mentőüléstől, és jobb híján azonnali kimenetelű kereseteket. Mi, québeciek meg bekések vagyunk. Nem igaz, hogy el akarunk menni az anglok jogait. Csak használni akarjuk a nyelvünket. Azt nem bánom, ha az angol megmarad üzleti nyelvnek.

Jean-François, aki turistaként a messzi északon, és zúgo hegyi folyókán keresztül a vendégeket, hevesebben védi a québeci franciák álláspontját: „Nem akarunk elhagyni, mert az a nyelv, ami a Québecben él, az a nyelv, ami a Québecben él.”

lomások, és franciák adja az instrukciókat a telefonautómat. Az iskolákban jobb jegyeket kapnak a franciák a jelek, és az angol nyelvű egyetemen az állam támogatását alaposan megnyírják. Aki tehát elköltözik az egyre franciább Québecből más tartományba, ott az állam évek óta most a legelőzőbb az ingatlan. A legnagyobb cégek is áttelepültek a központjaitól Torontóba vagy másfelé. A tőke óvatosan kihátrál a bizonytalan Québecből.

Igaz, a franciák tompa é-je nem tartozik a közé a 33 betű közé, amelyből „a legközelebb kell kihozni”, a Népszabadság kanadai tudósítójának mégis illett volna tudnia, hogy a többségében francia anyanyelvű kanadai tartomány nevét nem ilyen betűvel, hanem „közönséges” magyar é-vel kell írni, így: Québec (ejtsd: kebek). Ne akarjunk franciábbak lenni a (kanadai) franciáknál! (A január 15-i számban találta: K. G.)

Egy nap a lendvai tanárok között

Húsvét hetében a város kétnyelvű középiskolájában tölthettem egy napot meghívott tankönyvszerzőként. Pisznyák Mária szaktanácsadó kezdeményezte továbbképző tanácskozásunkat, s kapott engedélyt megtartására a Szlovén Köztársaság Oktatási Intézetének szakképzési osztályától. A téma *A magyar nyelv tanításának módszertana* volt, időszerűsége és személyes indoka pedig az, hogy a tanárok a mi Nemzeti Tankönyvkiadónk kiadta, *A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak* című tankönyvet és a hozzá tartozó, gyakorlatokat és feladatokat tartalmazó kötetet használják, de a „magtankönyvhöz” készült és már kiadott további „tematikus füzeteket”, valamint a *Módszertani útmutatót* mint a tankönyvcsalád tagjait még nem ismerték.

Esedékessé vált a tájékoztató megtartása ezért is, mivel a tankönyv négy tanév anyagát foglalja magában, és a tanárra bízta egy-egy évfolyam „tanmenetének” összeállítását. Kíváncsi volt ennek a nem szokásos megoldásnak magyarázatát adni, és tanácsokat adni a középiskolások tanulásának irányítására.

Kellemes, sőt szívélyes, tájékoztató jellegű, „két féldős” tanácskozáson (a szünetet a Lipa Szálló ebédlőjében töltöttük el...) az intézet igazgatója, Füle Tibor tájékoztatót arról, hogy 19 különféle szakmára, illetőleg továbbtanulásra készülnek a fiatalok. Csak így van ugyanis remény arra, hogy ki-ki megtalálja helyét a különböző életpályákon az érettségi után. A szerteágazó oktatási programok kellő nyelvi művelésben részesítik a tanulókat.

Napirendre kerültek a legfontosabb pedagógiai elvek és didaktikai megfontolások annak érdekében, hogy az alap-tankönyv és a gyakorlókönyv anyagának állandó jelenléte lehetővé tegye egyfelől minden egyes fejezetnek „új anyagként” való kezelését, másfelől szükséges esetekben bármikor ismétlésre adjon lehetőséget. Pedagógiai haszna továbbá az is, hogy a nyelvi tanulmányok ágazatainak (grammatika, szövegtan, stilsztika, retorika, helyesírástan és nyelvtörténeti ismeretek) együttlátását eredményezheti tanár és tanuló együttműködésének nyomán. A helyi kétnyelvűség adott körülményei között pedig – a folyamatos összevetés lehetőségeinek kiaknázásával – a nyelviség általános szemlélete is kialakulhat.

Módom volt a tanácskozásba beleszöve átadni a kollégáknak a Tankönyvkiadó ajándékaiként az említett útmutatót, Szövetségünk részéről pedig a Koszorút (tartalmának ajánló bemutatása kíséretében). Nagy érdeklődés fogadta a nyelvi rétegeket ismertető percekben bemutatott Diáksóder című kötet néhány címszavának „stiluselemzését”. Reménykedhetünk abban is, hogy az Édes Anyanyelvünk szétosztott példányai a tanulók között is olvasókra találjanak, s felébresztik a kedvüket ahhoz, hogy részt vegyenek nyelvművelő vetélkedőinken, táborainkon.

Nemcsak vittem, hanem kaptam is. Jelen volt ugyanis megbeszélésünkön a Lendván megjelenő Népújság főszerkesztője, Bence Lajos is; ajándékkul kaptam tőle a szlovéniai magyarság hetilapjának akkor friss húsvéti számát, színes címlapján Munkácsy Mihály Ecce homójának lenyomatával. Az első lapon pedig Lendva nagy szülőföldre emlékező méltatást olvashattam: Zala György szobrászművészről (1858–1937), aki millenniumi emlékművünket alkotta. Ízelítőt kaptam az egészséges régiópatriotizmusból.

Szende Aladár

ESEMÉNYEI

A magyar nyelv napjai Csíkszeredában

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének szervezésében évenként megtartják, mindig más városban, a magyar nyelv napjai nevű rendezvénysorozatot. Ennek egyik fontos része a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Verseny országos döntője. Az idén április 12-től 14-ig a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium adott helyet a tudományos előadásoknak és a verseny döntőjének. A tudásukat összemérő tanulók igazolják ilyenkor jártasságukat anyanyelvi kérdésekben, és az sem mellékes ezúttal, hogy az erdélyi szórványvidék diáksága egyre jobban bekapcsolódik ebbe a versenybe. A már nagy tapasztalatú Fehér megyeiek (nagyenyediek), aradiak és temesváriak mellett jól esett látnunk, hallanunk a most első ízben részt vevő dévai középiskolások sikerét is. Azt viszont lehangolóan tartotta a Szövetség elnöksége és jó néhány magyar szakos tanár, hogy a '89-es rendszerváltás után hat évvel még most sem jelentkezett Szatmár, Szilágy és Bihar megye erre a jelentős, mozgalommá terebélyesedő anyanyelvi versenyre.

A csíkszeredai iskola zsűfoglalásig megtelt dísztermében több köszöntő is elhangzott. A szónokok nem feledkeztek meg a magyar honfoglalás 1100. és a magyar iskola 1000. évfordulójának jelentőségéről sem, emellett – természetesen – kellő nyomatékot adtak az erdélyi magyarság megmaradásában talán legfontosabb szerepet betöltő anyanyelvnek. Anyanyelvünket féltetni, ápolni kell. Féltése olyan, mint az egészség féltése, ugyanis a fertőzés veszélye mindenütt fennáll – mondta beszédében Péntek János kolozsvári tanszékvezető egyetemi tanár, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének társelnöke.

Tanári nyelv és nyelvhelyesség témakörben előadást tartott Nagy János szegedi főiskolai tanár, Péntek János, Murádin László kolozsvári tudományos főkutató, Túrós Endre csíkszeredai és Antal Sándor székelyudvarhelyi középiskolai tanár.

Az iskolások versenyén egyebek mellett szókinszfejlésztés, szöveg- és szóértelmezés, nyelvi játék és leleményesség, irodalmi jártasság vizsgálata szerepelt. Az elemisták csoportjában (4. osztályosok) első a marosvásárhelyi Mákvirágok csapat lett, második a kézdivásárhelyi Észpörgető, harmadik a nagybányai Cirkalom. A felső tagozatosok közül első helyen a kézdivásárhelyi Babérok csapat végzett. Ebben a kategóriában két második díjas volt: a nagybányai Havasigyopár és a marosvásárhelyi Smaragd. Harmadik helyezést is két csapat ért el: a székelyudvarhelyi Vadrózsák és a temesvári Harangvirág. A középiskolások csoportjában legjobb volt a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium csapata, utána következett a székelyudvarhelyi Benedek Elek Tanítóképző, harmadik a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium.

A csíkszeredai Magyar Nyelv Napjain elhangzottakból és leírtakból mind a jelen lévő nyelvész szakemberek, mind a pedagógusok leszárhették a kellő tanulságot, feljegyezhetők, milyen területeken van sürgős javítanivaló anyanyelvünk használatában.

Komoróczy György

Draskóczy Török Gábor halálára

Édes nyelvünk

1995. DECEMBER

ÁRA: 40 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Draskóczy
Török Gábor:
Elporladó polgári
szavak

Elporló polgárságunk elporladó szavaiból címmel jelent meg az Édes Anyanyelvünk 1995. decemberi számában Draskóczy Török Gábor cikke, melyben a hajdani Magyarország területén kisebbségben élő magyar polgárság nyelvének szóhasználatát – a környezetükben élő nemzetiségek nyelvének hatására is kialakult szavakat – sorolja el, emlegeti föl, és reménykedik abban, hogy lesznek még követői, akik még saját emlékeiből vagy az elszakadt területekről más és más okból az anyaországba áttelepült, áttelepített elődökből megőrizték e nyelvtörténeti szempontból érdekes szavak egyikét-másikát.

Családja eperjesi ágának nyelvéből mindjárt közöl is egy csokornyit, melyeknek némelyike az én számomra is ismerősen cseng, mivel az én családom besztercebányai származású, tehát mind nyelvi, mind földrajzi környezetük közel áll egymáshoz. Mellesleg családja néhány tagjának említéséből kiderült, hogy, noha nem ismertük egymást, de rokonok is vagyunk.

Cikkének olvasása után magam is kutatni kezdtem emlékeim között hasonló eredetű szavak után. Találván is néhányat, megírtam neki ezeket – leveletem a szerkesztőség volt szíves továbbítani szegedi címére –, így a német-francia keverékből „magyarított” *stelázi*-t (polc; a német *stellen* = állítani igéből és a francia *-age* képzőből kombinálva), a nálunk *szalvéta*-ként (asztalkendő) használt, ugyancsak francia eredetű *serviette*-ből származó *szervétá*-t, az állomásfőnök jelentésű *stázi*-t (ném. *Stationsvorstand*), a *sáml*-t, a *nahtkaszni*-t (ném. *Nachtkasten* = éjjeliszekrény), a francia eredetű és kb. fiókos szekrényt jelentő *komód*-ot (vö. az eredeti cikkben szereplő *sublót*-tal) és az igen szellemes magyar szóalkotást, az úttestet jelentő *lóközép*-et abból az időből, mikor még Besztercebányán aligha járt autó, csupán lovas-kocsi.

Cikkét, mint rövidre szabott levélváltásunk egyik írásában közölte, amolyan végelszámolásnak szánta, s inkább föl akarta hívni a figyelmet ez „elporladó szavakra”, remélvén, akad még utóda, aki kap e témán. Sajnos, valóban végelszámolás lett a cikkből. Az Édes Anyanyelvünk áprilisi számával egy időben kaptam meg feleségének szomorú levelét, melyben Török Gábor február 16-i haláláról értesít.

Így már nemcsak az elporló polgárság szavai porladnak, hanem a nagy tudós, a jeles szerző is.

Béke poraira!

Egres Jenő

A sütőtök az törökbosztán?

A romániai magyar nyelvjárások atlasza

Mintegy 40 éves munka eredményeként a Magyar Nyelvtudományi Társaság gondozásában megjelent *A romániai magyar nyelvjárások atlasza* (RMNyA.) első kötete. *A magyar nyelvjárások atlasza* (MNyA.) csak néhány romániai kutatópontot tartalmaz; ezt egészíti ki a mezősegyi, székely és csángó nyelvjárást tükröző új nyelvatlasz.

Mi az a nyelvatlasz? A nyelvatlasz (vagy nyelvtérkép) egy nyelvjárás hangtani, nyelvtani, szókészleti jellemzőit mutatja meg földrajzi elhelyezkedésükben térképlapra vetítve. Nyelvföldrajzi anyagot leginkább térképlapokon lehet szemléltetni. Ennek alapján kijelölhetők a szűkebb nyelvjárási s az ezt befolyásoló-kialakító földrajzi, művelődési, etnikai határok (izoglosszák, migrációs stb. határvonalak).

Az új atlaszban 136 kutatópont szerepel, és egyetlen gyűjtő, Murádin László hallás- és lejegyzésmódja érvényesült, amely nagymértékben egyezik a MNyA. módszerével. Az adatok tehát összevethetők.

Nézzünk néhány – szókészleti változatosságot mutató – térképlapot! A gyengén termő föld a 14. térképlap szerint: *sovány, sován, saján, székes, gyöngye, hitvány, vaföld* (< vadföld), *rossz, szegén, tákhely* stb. A *tejeskukorica* a még nem érett kukorica, amelyet nyáron leszednek és csövestől megfőznek. A 68. térképlap szerint ennek neve: *tejeskukorica, tejestengeri, zsenge, tejesterekbúza, tejesmálé, zsengetörökbúza, tejespuj* stb.

Mit csinál, aki a csutkáról leszedi a szemeket? Kukoricát... (most jönnek a válaszok) *morzsol, murzsál, bont, fejt, dörszöl, törzsöl, tokoz, sürol, takaz* stb. (71. térképlap).

A kocsikenőcs *kenő, kulimász, dahatt, degett, degeny(eg), kersárs, zsír, szekérkenőcs, pakura* stb. (137. térképlap).

Ha a marha hátrafelé megy: *hökköl, seggel, curukkol, ölli vissza, holyil, erecs hátra* (162. térképlap; az utolsó három példa a csángóktól van; általában megfigyelhető, hogy a legváratlanabb – legdöbbentőbb – nyelvi adatok innen valók). A sütőtök (275. térképlap) *fehértök, dinkajitök, ludáj, olasztök, bécscitök, döblec, oláországitök, döblöntök*, valamint Moldvában: *fejbosztán, törögbosztán*.

A 136 romániai településen fölött, lejegyzett, ellenőrzött 3379 kérdésből a vastag, lapozható atlaszban 300 szerkesztett térképlap található; amely térképes (olykor rajzzal kiegészített) formában szolgálja a kutatást és a nyelvi hagyományok iránt érdeklődőket. (Gyűjtötte Murádin László, szerkesztette és a kiadást előkészítő munkacsoportot irányította: Juhász Dezső. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1995.)

B. G.

Bolla Kálmán:

Magyar fonetikai atlasz

Bolla Kálmán hiánypótló munkája szintézisbe foglalva tárgyalja a korábbi és a legújabb tudományos eredményeket a nyelvészeti fonetikában. A szerző a bevezetőben szól a magyar hangtan időszerű problémáiról, a megújulás szükségességéről. Külön fejezet foglalkozik a fonetikus írással. Ebből a lejegyzés céljain és alapelvein túl három jelölésmódot is megismerhetünk. A magyar egyezményes átírás a nyelvjáráskutatás, a Setälä-féle fonetikus írás a finnugor nyelvtudomány lejegyzési formája, az IPA (APhl) jelölési rendszer pedig az egész világon használatos. A könyv nemcsak a jelek felsorolását tartalmazza, hanem példákat is hoz mindegyik típusra. Ezáltal a jelölések összehasonlíthatók, könnyen tanulhatók, sőt a példák a fonetikaoktatásban gyakorlati segédeszközként is jól használhatók.

A beszédképzés folyamatát ismertető rész a laikusok számára is érthetően vázolja az agy szerepét, a beszédleégzés, a gégefő és a toldalékcső (garatüreg, szájúreg, pitvar és orrüreg) képzésszerű funkcióit, végül hallástani alapismeretekről is olvashatunk. A megértést segíti, és az anyagot jól tanulhatóvá teszi a rengeteg ábra, diagram és fotó.

Bolla Kálmán egy újabb fejezetben ismerteti az ajakműködés megfigyelésének és a beszéd röntgenes vizsgálatának kísérleti fonetikai eszközeit, módszereit és eredményeit. Ezt követően felvázolja a képzési jegyek rendszerét, majd a magyar magánhangzó- és mássalhangzórendszert mutatja be táblázatos formában. A beszédhangok hangzási jellemzőit tárgyaló fejezetben az akusztikus vizsgálat két legfontosabb módszere, a hullámforma (rezgéskép) és a hangszínkép alapján történő elemzés ismertetése következik. Megtanulhatjuk, hogyan kell a vizsgálati anyagon elhatározni a beszédhangokat, és hogy a hangsajátságok milyen formában tükröződnek. A fejezet végén a beszédhangok mesterséges előállításáról is szó esik. A kötetet hangstatisztika és fonológiai kitekintés zárja.

Bolla Kálmán könyve hatalmas tudásanyagot ölel fel rendszerezett, könnyen áttekinthető, egyszerűen elsajátítható formában. Ezért is ajánlható mindenkinek, aki fonetikát tanít vagy tanul, de azoknak is, akik csak érdeklődnek a téma iránt, és többet szeretnének megtudni e nyelvészeti szakterület legkorszerűbb eredményeiről. (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.)

Markó Alexandra

Nem véletlen, ha gyémánként ragyoghat*

Akik igazán szeretik és becsülik a magyar nyelvet, s annak sorsát is igyekeznek szívükön hordani, olvassák el Rónai Béla Fölnevelő édesanyám című könyvét. A cím utal arra, hogy a szerző a legszebb és legfontosabb dolognak tartja anyanyelvünk ápolását, gondozását. Az anyanyelv annyira fontos, mint a mindennapi kenyér.

Az írásokat a hagyománytisztelet gondolata fűzi egybe. A vadhajítások óvatos nyesegetése közben a szerző bemutatja, hogy mennyire gazdag kincsesbánya ez az oly sokat hányódott-vetődött, „szélkaszabolta” anyanyelv. Kiforrott stílusával életre kelti fölnevelő édesanyját. Ezért nem véletlen, hogy itt az most

* A könyvismertető megérkezése után kaptuk a szomorú hírt: Rónai Béla tanár úr, a sokunk által ismert és tisztelt jeles nyelveművelő meghalt. Ezzel a könyvismertetéssel búcsúzunk tőle. A szerk.

gyémánként ragyoghat. Együttal bizonyítva ezt a bölcsességet is: „A nyelv gazdagsága a gondolatok gazdagsága”.

Miközben meglevenednek előttünk nyelvi botlásaink, hibáink és azok okai, meglátjuk a kijavításukhoz vezető helyes utat. Szerzőnk több változatos „gyógymódot” is bemutat a hibák orvoslására. Mindenekelőtt a nyelv épségének megőrzése a cél, vallja és fejti ki több helyütt is Rónai Béla. A könyv szerkesztője, Hargitai József, méltán így jellemzi a szerzőt: „Mindenkihez tud szólni. Nem leereszkedik, hanem felemel magához: nem 'kiokítani' akar, hanem megnyerni és meggyőzni. Jó szóval, bölcs belátással. Témáit nem szárazan, tudományos fejtegetéssel, hanem mindvégig színesen, magával ragadóan tárgyalja. Erre csak hatalmas tapasztalati tudás és különleges – könnyed, pontos és biztos – íráskészség birtokában képes a legfelkészültebb nyelvész is.”

Balogh Mária

Szathmári István két új könyve: Stílusról, stilisztikáról napjainkban – Három fejezet a költői stílus történetéből

Az anyanyelv, az irodalom, a verselemzés iránt érdeklődők – diákok, tanárok, nyelvészek – jól ismerik, ma is haszonnal forgatják Szathmári István alapvető, iskolát teremtő kézikönyveit, például A magyar stilisztika útját (Gondolat, 1961) vagy A magyar stilisztika vázlatát (Tankönyvkiadó, 1958 – Fábián Pállal és Terestyéni Ferencsel), mint ahogy szívesen olvassák értő verselemzéseit folyóiratokban, lapokban, köztük az Édes Anyanyelvünk hasábjain is.

Most Szathmári tanár úr két új könyvét ajánlom a régi és az új olvasók figyelmébe. Az első egy régóta hiányzó, korszerű kismonográfia, egy olyan kézikönyv, amely széles körű tudományos háttérrel adja foglalta össze a mai stilisztika elméleti és gyakorlati kérdéseit és legújabb eredményeit. Tanító-nevelő szándékkal szól a stilisztikáról, a stílus sokféleségéről, úgy, ahogy azt egy tankönyvtől joggal elvárjuk: világos szerkezeti felépítésben, érthető, a szakkifejezéseket megmagyarázó nyelven, élvezetes, kedvet ébresztő stílusban, személyes hitelességgel – tisztelve anyagát, a nyelvet és tisztelve az olvasót, az embert.

Tartalma az alapvető fontosságú stilisztikai fogalmakat, nyelvi-stilisztikai eszközöket; a nagy mennyiségű és naprakész irodalmi, valamint élőnyelvi példaanyag keresetű pedig a magyar nyelv gazdagsága és esztétikai értékei tárulnak fel. Kiváltképp a mikroelemzésekben: az Ady-vers (Sóhajtás a hajnalban), a Pilinszky-sor (Apokrif) vagy Tóth Árpád Esti sugárkoszorújának az elemzése valódi olvasói élményt nyújtanak.

A jól megválasztott, nyomdatechnikailag is sikerült illusztrációk elősegítik a megismerési-megértési folyamatot, a gazdag szakirodalmi bibliográfia pedig lehetővé teszi a további elmélyülést. A könyv méltó tagja annak a családnak, amely A magyar nyelv tankönyvével együtt a középiskolások anyanyelvi nevelését szolgálja (a sorozatról vö. az Édes Anyanyelvünk 1995/5. számában Nagy L. János írását).

A címben jelölt másik kiadvány a magyar költői stílus három fejezetét foglalja össze, elsősorban a szaktudomány és az egyetemi ifjúság számára (bővebb változatban finn nyelvű egyetemi segédanyagként is).

A szerző ezúttal tézisszerűen tárgyalja a stílus és a stilisztika alapkérdéseit, a magyar irodalmi korstílusokat, a korstílusok és stílusirányzatok összefüggéseit. Jól eligazítja olvasóit a szerteágazó nyelvi, irodalmi, társadalmi folyamatokban, a stilisztikai meg az elemzési irányzatok sűrűjében: iránytűnek választva a funkcionális stilisztika elveit és módszereit.

A három kiemelt korszak: a középkor, a hazai reneszánsz és a századforduló (a legutóbbi) – a nyelvi fejlődés és az írásbeli kultúra szempontjából valóban meghatározó jelentőségűek. Mindezt jól példázzák az elemzésre kiválasztott szövegek. Az Ómagyar Mária-síralom, egy Balassi-vers és egy Ady-vers nyelvi-stilisztikai bemutatása révén kirajzolódik a korszak nyelvéllapota, megelevenednek és a mához szólnak a versek esztétikai értékei, örök érvényű jelképei.

A könyvből élénk tároló gazdag tudás- és tényanyag egy teljes stílustörténeti monográfia lehetőségét ígéri. Erre legalább akkorra szüksége van a hazai szaktudománynak, mint jó tankönyvek a tanulóifjúságnak. Ez az a közös mozzanat – tudomány és pedagógia, kutatás és oktatás egysége –, amely összeköti a most bemutatott két művet.

(Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. és Akadémiai Kiadó, 1995.)

Heltainé Nagy Erzsébet

HÍREK

Az egri Anyanyelvoktatási Napokra július 8–11. között 200 hazai és 100 határon túli pedagógust, nyelvészt várnak.

*

A milicentenáriumhoz kapcsolódó magyar nyelvi rendezvények: A magyarok IV. világkongresszusa (Ópusztaszer-Budapest, június 14–16.), Finnugor népek II. világkongresszusa (Budapest, augusztus 6–31.), IV. nemzetközi hungarológiai kongresszus (Budapest, augusztus 16–23.), VIII. anyanyelvi konferencia (Eger, augusztus 21–24.).

*

Az olvasás- és fogalmazástanítás társas munkaformáinak leírására pályázatot hirdetett a Magyar Olvasástársaság. A június 30-ig beadható pályázat részletes kiírása a Magyar Tanítás 1996/2. számában olvasható.

*

Miről szól nyáron a Tetten ért szavak? Június 24-én az állatok „beszédéről”, július 8-án a méhek jeleiről; július 22-én pedig Panek Zoltán tréfás állat- és növényhatározója hangzik el. Természetesen minden adásban lesz aktuális bakibörze is!

*

Anyanyelvi nevelés és helyesírás címmel megjelent az Implom József helyesírási verseny két évének története (1994–1995) a verseny során elhangzott előadásokkal, Nagy L. János szerkesztésében.

*

Hogyan beszél ma az ifjúság? címmel napvilágot látott Rónaky Edit kis füzet, amelyben az ifjúság nyelveremtő fantáziájának természetét mutatja be tanári munkája során gyűjtött anyag alapján. (Kemény Gábor Iskolaszövetség, 1996.)

*

Az ANYANYELVI KLUB 1996. március 11-én tartotta legutóbbi összejövetelét, amelyen Joó Tibor Vallomások a magyarságról című könyve bemutatójának alkalmából előadást tartottak: Filep Tamás Gusztáv és Hübner Ferencné, a PRO HUNGARIS alapítvány munkatársai. Közreműködött Havas Judit előadóművész. A rendezvény színhelye a Petőfi Irodalmi Múzeum volt.

*

Április 23-án elhunyt P. Kovács Imre, a Köznevelés volt olvasószerkesztője, a Nyelvművelő kis tükör című kötetek szerkesztője, lapunk rendszeres szerzője. Hosszúperesztegen helyezték örök nyugalomra.

*

A Kétnyelvűség legutóbbi, 1995/2. számában a kétnyelvűségről, a nyelvvesztésről olvasható Péntek János, Máthé Dénes, Zsemlyei János, Murádin László, Veress Márta, Szász Mónika, Tanczos Vilmos tanulmánya.

*

A szemtől-szembeni formációk kommunikációs viszonyai címmel jelentetett meg szöveggyűjteményt T. Kiss Tamás a Gödöllői Agrártudományi Egyetem és a Jászberényi Tanítóképző Főiskola gondozásában.

*

Helyesírásunk elvi és gyakorlati kérdéseiből címmel tanulmánygyűjteményt és feladatort adott ki az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Bozsik Gabriella és V. Raisz Rózsa szerkesztésében.

*

A TIT Heves Megyei Egyesülete és az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola magyar nyelvészeti tanszéke május 4-én megyei nyelvművelő versenyt rendezett általános iskolásoknak.

*

Az utóbbi hónapokban több olyan értékes könyv vagy tanulmány jelent meg, amely a határon túl élő magyarság helyzetével, nyelvéllapotával foglalkozik. Néhány ezek közül: Bence Lajos: Irott szóval a megmaradásért (Szlovénia, 1995); Szigeti László: Az oktatásügy helyzete Szlovákiában (1996); Kótyuk István: A magyar nyelv helyzete Kárpátalján (Somogy, 1996. 1: 76–8).

*

A magyar nyelv hete alkalmából napvilágot látott a Nyelvtudományi Intézetben készült Nyelvművelő kézikönyvtár. A mű ismertetésére lapunk egyik következő számában még visszatérünk.

Összeállította: B. G. – G. L.

PONTOZÓ

Legelőször is az 1996. évi 1. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. *Rádióműsor-betűzgető.* 1. Sok hűhó. 2. Ráadás. 3. Szemle. 4. Észkerék. 5. Aranyalbum. 6. Háló. 7. Helykereső. 8. Esti krónika. 9. A Szabó család. 10. Állomáskereső.

II. *Számok és betűk.* „Dúsgazdag bánya a tapasztalás, / Melyből sok ember életkincset ás”

III. *Oda-vissza!* 1. Márk. 2. Éva. 3. Elek. 4. Klára. 5. Dénes. 6. Ágnes. 7. Máté. 8. Enikő. 9. Elemér. 10. Etelka.

IV. *Oszloprejtvény.* 1. Faraday. 2. Megyeri. 3. Csenedes. 4. Szerelő. 5. Törvény. 6. Szerény. 7. Nyaraló. 8. Görnyed. Az oszlopból kiolvasható: Ady Endre: Vér és arany.

V. *Zsirai Miklós a nyelvről.* Szeretem anyanyelvemet, ezt a minden előttem élt magyar lelkével átított drága örökséget.

Azok közül a megfejtők közül, akik megszerezték a sorsoláshoz szükséges 85 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Csizmadia Lászlóné, Debrecen, Martonfalvi út 7. (4032); Dienes Ágnes, Tiszagyenda, Madách út 5. (5233); Egészségügyi és Óvónői Szakközépiskola, Beszélni nehéz kör, Kazincbarcika, Herboljai u. 1. (3700); Faddi Helga, Kiskunhalas, Gyöngyvirág u. 3. (6400); Gyuris Erika, Szeged, Zsitva sor 5/A V. em. 13. (6724); Höchst Róza, Budapest, Batthyány u. 10. (1234); Mészáros Viktor, Dunaszentbenedek, Béke u. 24. (6333); Schirm Anita, Ózd, Vasvár út 27. 6/5. (3600); Somlóiné Kovács Anna, Nagyberki, Szabadság u. 5. (7255); Szabó Orsolya Judit, Budapest, Jahn Ferenc u. 11. 5/13. (1195). Nyereményükhöz, az Auktor Kiadó gondozásában megjelent Nyelvművelő kézikönyvtárhoz, ez úton gratulálunk.

A Pontozó újabb feladatai

I. *Oszloprejtvény.* A meghatározásoknak megfelelő szavak beírása után az ábra középső részében bekeretezett oszlopban főlülről lefelé folyamatosan összeolvassa egy nagy magyar költő neve és egy ismert versének címe alakul ki. Ezt tessék beküldeni! A helyes megfejtésért 15 pont jár.

1. Ismétlő, újra kérő
2. Újságot megrendel
3. Megüti a bokáját
4. Békési község (5932) lakója
5. Fehérnemű hosszas sulykolással való mosása
6. Állatok párzás előtti sajátos mozgása
7. Véletlenül arra a helyre kerül
8. Politikai tábor

II. *Szótagpótlás.* Rejtvényünkben két szótagú szavak második felét mutatjuk be, első felüket csupán kipontozással jelöltük. A szótagpótlás megfejtőinkre vár. Ha helyesen dolgoztak, azaz mindig a megfelelő szótagot írták be a számításba jövők közül, a beírt szótagok első betűinek felülől lefelé való összeolvasásával egy értelmes szót kapnak. Melyik ez a szó? (Megfejtése az eredményül kapott szó betűjegyei számának megfelelően 12 pont.)

1. ..lom	7. ..més
2. ..bán	8. ..tek
3. ..rej	9. ..lős
4. ..gon	10. ..nár
5. ..vár	11. ..sős
6. ..var	12. ..rem

III. *Egy költő emlékére.* Itt következő rejtvényünkkel egy jeles magyar költőre emlékezünk. Arra kérjük megfejtőinket, keressenek a közölt meghatározások mindegyikére egy-egy rokon értelmű megfelelőt, majd figyelmesen megnézve mind az általunk közlített, mind a megoldásként beírt szavakat, válaszoljanak a következő három kérdésre:

1. Ki a költő?
2. Miből tudhatjuk meg családnevét?
3. Hogyan találhatunk rá keresztnevére?

A szóban forgó meghatározások: A) Fertőzés. B) Fejfedő. C) Felszolgál. D) Felelet. E) Fekvőhely. F) Feminin.

Megfejtésül a három kérdésre adott választ kell beküldeni. Értéke 20 pont.

IV. *Írók, költők, drámaírók.* Rejtvényünk mindegyik meghatározására egy-egy öt betűjegyűből álló szóval kell válaszolni. De nem mindegy, hogy mely szóval! A megfejtés csak akkor helyes, ha olvasóink az ábrában egymás mellé helyezett két-két szó összesen tíz betűjegyéből egy-egy magyar író, költő vagy drámaíró családnevét tudják összeállítani, az abban a sorban levő betűk megfelelő átrendezése révén. Támpontul – nem az eredeti sorrendben, hanem időrendben – megadjuk a keresett alkotók születési és halálozási évszámát: 1535–1584, 1814–1878, 1836–1908, 1861–1930, 1893–1933, 1916–1979. A hat névért egyenként 4, összesen 24 pont jár.

1.						+	2.							= ?
3.						+	4.							= ?
5.						+	6.							= ?
7.						+	8.							= ?
9.						+	10.							= ?
11.						+	12.							= ?

1. Thaiföld. 2. Nehéz súly. 3. Haragos, de tarisznya is van ilyen. 4. Bátorkodni. 5. Cselekszi. 6. Híres olasz operaénekes volt. 7. Kedvelt komikánk családneve. 8. Cipőkrém népiesen. 9. Győr-Sopron megyei község (9317). 10. Francia eredetű labdarúgókupa volt. 11. Menyétféle ragadozó. 12. (Orvos) gyógyít valakit.

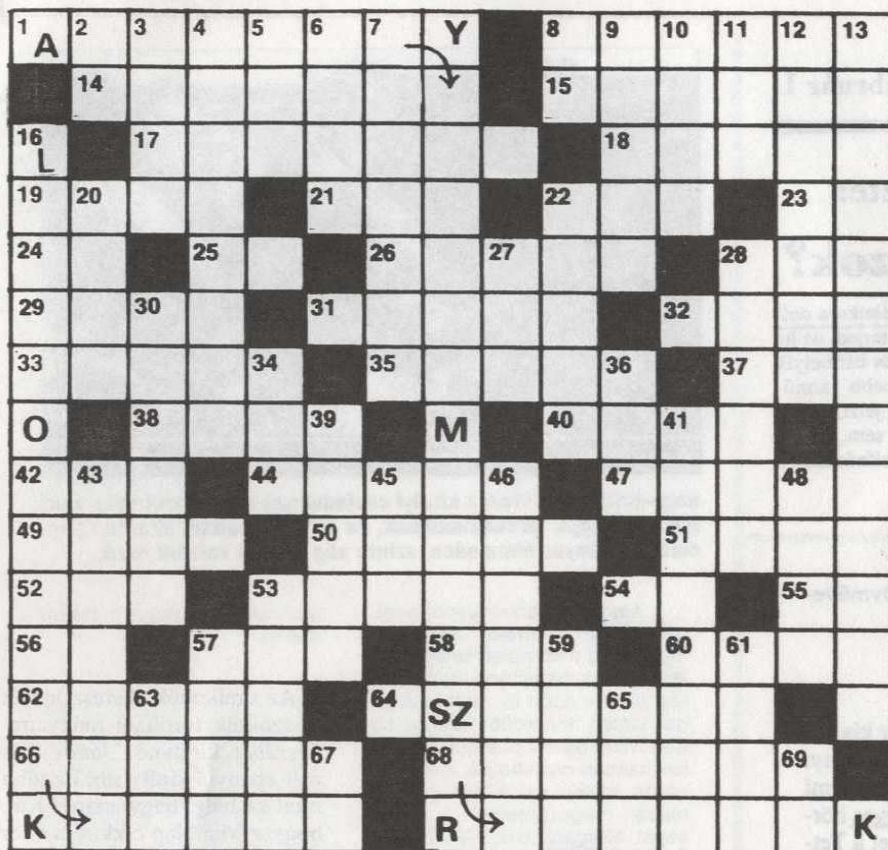
V. *Kazinczy Ferenc a nyelvről.* Keresztrejtvényünk fő sorai-ban ezúttal a 165 éve elhunyt nagy nyelvújítónak, Kazinczy Ferencnek egy mondatát idézzük. Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 96 pont, de már 80 pont elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását 1996. szeptember 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó nyaralást és eredményes rejtvényfejtést kívánnak a feladványok készítői:

Dékány Erzsébet (III.)
Doroszlai Elekné (IV.)
Házy László (I.)
Láng Miklós (II.)
Schmidt János (V.)

Anyanyelv és szív

VÍZSZINTES: 1. Kazinczy Ferenc gondolatának kezdő szavai. 8. Bonyodalom, baj. 14. Nagy becsben tartott tárgyi emlék. 15. Zsírbonító emésztőnedv. 17. Grúz költő (Alekszandre, 1884–1954). 18. Hosszan elnyúló mélyedés karsztos felszíneken; vakvölgy. 19. Vacsoraidőben. 21. Princípium. 22. Vonatkozó névmás. 23. Az argon vegyjele. 24. Keleti eredetű táblajáték. 25. Gépkocsi, rövid. 26. Település a Borsodi-dombságon a Bán-patak és a Sajó összefolyásánál. 28. Jobbra, tinó! 29. A nátrium-klorid vizes oldata. 31. Vonuló nász nép. 32. Szállít. 33. Lángelme. 35. Zsírféteget a leves tetejéről eltávolít. 37. Ond vezértársa. 38. Művészettörténész, kritikus (Károly, 1869–1965). 40. Ruhatisztító eszköz. 42. Cserépkályhát épít. 44. ... Doolittle; Higgins professzor kísérleti alanya Shaw Pygmalionjában. 47. Tegező viszony. 49. Earl ... Heady; USA-beli agrárközgazdász, az MTA tiszteleti tagja (1916–1988). 50. Kést fenő. 51. Gyermekeken hiszékeny. 52. Ragadozó madár. 53. Jane Fonda egyik filmje. 54. Nyugat, rövid. 55. Svéd férfinév. 56. Osztrák és francia autók jelzése. 57. Kisfaludy Károly szülőhelye. 58. A jód és az antimon vegyjele. 60. Férfi név. 62. Színpadi kudarc. 64. Telepekben élő, ehető tengeri kagyló. 66. Szultánság Borneó szigetén. 68. Igazolásra nem szoruló (tétel), filozófiai műszóval.

FÜGGŐLEGES: 2. A hélium vegyjele. 3. Érett gabonát vág. 4. Település a Dunakanyarban, itt élt és alkotott Szőnyi István, a jeles festő. 5. Falu Kisbér közelében. 6. ... Aichinger; 20. századi osztrák író, költő. 7. Szájaskodik, felesel. 8. A germánium vegyjele. 9. Az egyik szülő kedveskedő megszólítása. 10. Olasz író, Az óra c. regény szerzője (Carlo, 1902–1975). 11. Ősi szavunk a Halotti beszédből. 12. Nyelvész, 1920–1940 között a Magyar Nyelvőr szerkesztője (József, 1864–1945). 13. Mozart kétfelvonásos operája. 16. Kazinczy gondolatának második, befejező része. 20. Bíró Máté alakítója a Körhinta c. filmben (Imre). 22. ... Boryna; gazdaember Reymont Parasztoi c. regényében. 27. A német márka idegen nevének rövidítése. 28. Népzenei hangszerek pengette hangszere. 30. Buzgó, odaadó. 34. ... Turner; Tina Turner egykori társa. 36. Veterán holland labdarúgó (Johnny). 39. Ájulásszerű állapotban levő. 41. Veszélyeztet. 43. Sekély tenger Ausztrália és Új-Guinea között. 45. Az Ilona egyik becézett alakja. 46. Csokonai Vitéz Mihály költeménye. 48. Tibor, becézve. 53. Vágóeszközök készítésével és élezésével foglalkozó kisiparos. 57. A keringő is ez. 59. A ... orosz; Anglia jelképe. 61. A világirodalom német nagyjai (Thomas). 63. Község a Bakonyalján Pápától délre. 65. Mellém. 67. Olasz és osztrák autók jelzése. 69. Szintén ne.

Schmidt János

Diákszáj

Gyűjteményemből, amelyből a lap 1994. évi 5. számában már megjelent egy csokorral, ezúttal olyan példákat válogattam ki, amelyekben a terrorcselekmények, krimik, baleseti és bűnügyi krónikák nyelvezete férközött be az irodalmi feleletekbe, dolgozatokba.

Az őr Antigoné mellett egy hullára lett figyelmes.

Szegény Antigoné kötél által végezte ki magát.

Vergilius megmutatta Danténak az alvilági életet.

Villont szeretője úgy kívágta, hogy komoly sérüléseket szenvedett.

Romeo maga ellen követett el merényletet.

Csokonai a második versszakban Tihanyt és Füredet szembeállítja.

Petőfi hazaszeretettét tettelegesen is bizonyította.

Ágnes asszony a bűnügyi törvény elé kerül, de végül is büntetése csak életfogytiglani mosás.

Utolsónak Kund Abigéllal szembeállítja a halottat.

Az ötödik színben Éva Ádám csendestársa.

Párizsban Danton áll a törvény-széken.

Az Éjjeli menedékhely befejezése egy önkasztás.

Apollinaire tisztelte X. Priusz pápát.

A Veres juhász eltérítette az asszonyt.

Az ebédnél kiderül, hogy a csordást elűtötte a bika.

Ady erősen hangsúlyozza, hogy ő újmagyar, és Dévénynél valahova be akar törni.

Tóth Árpád a lelkét egy bányában lévő aknához hasonlítja, amely bármikor felrobbanhat.

József Attila már kiskorában gyámhatóság alá kerül.

A vizespoháron még ott a nő ujjlenyomata.

Radnóti inti a költőket: éljenek tisztán, őrizzék meg büntetlenségüket.

A vers végén a költő beismerő vallomást tesz: „Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép.”

A kimerült őrnagy Tótkhoz megy szabadságát letölteni.

Sebestyén Varjú Anna

CSÜTÖRTÖK, 1996. február 1.

A Magyar Nemzet megkérdezte: Ráznak-e a trolibuszok?

Tegnap egy nullaéves trolin utaztam egy nullaéves gyerekekkel... (B. G.)

sem. A járművek életkora nullától tizenhét évig terjed, de ha nedves az idő, akkor bármelyik rázhat. A modernebb járművekben egy égő jelzi, hogy ráz-e a jármű vagy sem, tehát a vezető hamarabb felfedezheti a meghibásodást.

megszólalása mellett Balázs Géza például a nyelvművelésnek új formáit próbálgatja a

Tetten ért szavak

sorozatában. Hírek a nyelvészet háza tájáról, egy kis bakibörze, ami tanulságul szolgálhat, némi nyereség, mert a hallgatókat már elkényeztetették a kereskedelmi adók. Ott egy fuszekli vagy egy matrica már kéltes hörögést vált ki a szerencsésekből. Nyemi tehát lehet a Tetten ért szavakban is, miért ne lehetne, ha ettől fokozódik a rejtvényfejtő kedv, ha nő a hallgatottság. A baj csak az, hogy a nyelvművelő műsorokat főleg azok hallgatják, akiknek nincs nagy szükségük rá. Azokat meg, akik csak értelmetlen mondatcsonkokat löknek a telefonba, jobban érdekli, milyen lenne vacsorázni a *Calypso* valamelyik sármos műsorvezetőjével. Mert nem is gondolnánk, milyen határozott vágyak bimbóznak a selymes férfihangokat hallgatván asszonytársainkban.

Amikor a hóhért akasztják! Nyelvi műsorról ír a rádiókritikus, rádiókritikát szemlél nyelvi bakibörzén – kéjes élvezettel! A rádiókritika kritikus: B. G.

A műfordító II. Margaret

Nagy-Britannián kívül a királyi családoknak nagy tekintélyük van. Hasznos tagjai társadalmuknak, és brit rokonaiktól eltérően nem élnek botrányos életmódon, szinte alig hallani valamit róluk.

II. Margaret dán királynőt nemcsak azért szeretik alattvalói, mert eddig a komplett királyi család nem szolgáltatott botrányokat, hanem azért is, mert hazájában ismert műfordító: Simone de Beauvoir műveit például „királyi” fordításban olvashatják a dán olvasók. Imádói azt állítják, ha Dániában megszűntetnék a királyságot, Margaret exkirálynőt más-

nap megválasztanák miniszterelnöknek.

Az uralkodók (kereszt)nevét le szoktuk fordítani magyarra: *Erzsébet* királynő, *János Károly* spanyol király stb. Ez több mint szabály: hagyomány! Kár, hogy a Mai Nap cikkírója eltér tőle (a március 13-i számban). A műfordító dán királynő nevét is le kellett volna (mű)fordítani: *II. Margit*. (K. G.)

– Nem diáktársaik ejtik teherbe a tizenéves leányanyák döntő többségét, hanem náluk négy-öt évvel idősebb férfiak – derül ki egy kaliforniai tanulmányból. A felmérésből kiderült, hogy minél fiatalabb a leányanya, annál nagyobb a korkülönbség köze és az apa között. A középiskolás leányanyák esetében átlagosan 4,2 évvel idősebb az atya, a felső tagozatos korúaknál viszont 6,7 év a korkülönbség. A „lánycsábász” apák zömmel iskolázatlanok és munkanélküliek – vélekednek amerikai szociológusok. Ez a férfireteg nehezebben hódít meg korabeli hölgyeket, de a kiskorúak közül sokan felnéznek rájuk.

(Magyar Nemzet, 1996. ápr. 25.)

A felmérés leányanyáknak „anyaságuk” előtti vagy alatti teherbe ejtéséről szól-e? Mert nem ugyanaz: tizenéves leányok vagy leányanyák teherbe ejtése! B. G.

KELLEMETLEN SZORÍTILINIO SZAG NÉLKÜL

DEPILATORY CREAM
with almond oil
Floral fragrance

DEPILÁLÓ KRÉM
mandulaolajjal
Virág illatú

Ha ez a depiláló krém – azaz, bocsánat, depilatory cream – *kellemtelen*, mint a reklámban olvashatjuk, akkor aligha lesz kedve bárkinek is megvásárolni. Ez a reklám – mint olvasónk, a budapesti *Nikicsér Ildikó* megjegyzi – inkább ellenreklám! Mi sem gondoljuk másképp.

Ha már nem használ egy általános rendezési terv, legalább árt-son! (B. G.)

Kerületi árt-koncepció

Az elmúlt hetekben a kerületi önkormányzat képviselő-testülete elfogadta a XV. kerület általános rendezési tervének (árt) új koncepcióját, amely várhatóan szervesen beépül majd a fővárosi árt-koncepcióba és részét képezi Budapest hosszú távú huszonegyedik századba ívelő településfejlesztési programjának.